

KIRJASTAMINE

Loomemajanduse kaardistus 2023

Põhitegevusala

- Raamatukirjastamine
- Õpikute, sõnaraamatute jm teatmeteoste kirjastamine
- Kataloogide ja aadressiraamatute kirjastamine
- Ajalehtede kirjastamine
- Ajakirjade jm perioodika kirjastamine
- Muu kirjastamine

Sidustegevusala

- Trükindus ja selle sidusalad

	Kokku (2023)	Põhitegevusala	Sidustegevusala
Äri- ja mittetulundusühingute arv	761	440	321
Höivatute arv	4 235	2 200	2 035
Kogutulu (mln €)	391,4	166,9	224,5

Sisukord

Sisukord	1
1. Sissejuhatus	2
2. Lühikokkuvõte	4
3. Pakkumine	5
3.1 Väärtusahel	5
3.2 Kirjastamise valdkonna ülevaade	6
4. Nõudlus	24
4.1 Siseturu tarbimismaht	24
4.2 Avaliku sektori mõju	28
5. Organisatsioon ja poliitika	30
5.1 Organisatsioonid	30
5.2 Riiklikud toetusmeetmed	32
5.3 Seosed teiste (loome)valdkondadega	34
6. Haridus ja kutse omandamine	37
6.1 Erialad	38
6.2 Lõpetanute arv	40
6.3 Täienduskoolitused	42
6.4 Huviharidus	43
7. SWOT analüüs	44
7.1 Tugevused	44
7.2 Nõrkused	45
7.3 Arenguvõimalused	47
7.4 Takistused ja ohud	48
8. Arenguproгноos	50
Lisa 1 – EMTAK 2008	51

1. Sissejuhatus

Kirjastamine on trükiste (raamatute, ajalehtede, ajakirjade jms) väljaandmisele suunatud tegevus. Kirjastamine koosneb trükise väljaandmise ettevalmistamisest (koostamisest, autoritelt tekstide hankimisest); tekstide toimetamisest, küljendamisest, kujundamisest, trükkimise korraldamisest ning levitamisest. Materjale avaldatakse paberil, elektrooniliselt, audioformaadis, internetis jne. Trükiteenus ostetakse trükikojalt. Käesolevas töös käsitletakse trükindust kirjastamise sidusalana.

Kirjastamine tegevusalade klassifikatsioonis

Kirjastamise valdkonna analüüsimisel on vaatluse alla võetud valdavalt need ettevõtted, mille põhitegevusala jääb EMTAK 2008 järgi üldkoodi 581 alla – see on raamatu-, perioodika- jm kirjastamine.

Kirjastamise valdkonna ettevõtted jagunevad järgmiselt:

- raamatute ja brošüüride jm trükiste kirjastajad;
- õpikute, sõnaraamatute jm teatmeteoste kirjastajad;
- kataloogide ja aadressiraamatute kirjastajad;
- ajalehtede kirjastajad;
- ajakirjade jm perioodika kirjastajad;
- muu kirjastamine - kaartide, piltide, kalendrite, reklaammaterjalide jm kirjastajad.

Varasemalt oli üks üldine EMTAK kood kunstialase loometegevuse kohta (90031). Sinna alla käis ka vabakutseliste kirjanike ning sõltumatute ajakirjanike tegevus. Alates 2025. a on eraldi EMTAK kood 90111, mille alla kuulub **kirjandusloome**. Käesoleva aruande koostamise ajaks on 22 ettevõtet ja MTÜ-d, mis tegutsesid juba ka 2023. aastal, märkinud Äriregistris oma tegevusalaks kirjandusloome. Seega on ülevaatesse kaasatud ka need ettevõtted. Samuti on kaasatud koodi alt 90031 need ettevõtted, mille puhul on selge, et tegemist on kirjandusliku loometegevusega.

Käesolevas ülevaates käsitletakse kirjastamisega seotud tegevusalana ka **trükindust** (EMTAK 181).

Käesoleva **aruande eesmärk** on pakkuda ülevaadet kirjastamine valdkonna majandustegevusest, keskendudes peamistele majandusnäitajatele (nt ettevõtete ja töötajate arv, müügitulu, puhaskasum jne). Lisaks käsitletakse valdkonna tugistruktuure, riiklikku rahastust ja toetusi, erialase hariduse võimalusi ning arenguprognose. Töös iseloomustatakse kirjastamise turu mahtu (ilmunud raamatute, ajalehtede ja ajakirjade nimetuste arv, väljaantud kaardid) ja nimetatakse suuremad ettevõtted müügitulu alusel 2023. a seisuga. Samuti antakse ülevaade raamatute trükimahtudest, menukaimatest raamatutest ning lugemusest Eestis. Olulise osana sisaldab aruanne üldist SWOT-analüüsi (tugevused, nõrkused, võimalused ja ohud), et pakkuda laiemat arusaama kirjastamise valdkonna hetkeolukorrast ja tulevikuväljavaadetest.

Ülevaate koostamisel võeti aluseks varasemad kirjastamise valdkonna ülevaated¹. Valdkonna strateegiliste sihtide mõistmisel oli abiks Kultuuri arengukava 2021–2030². Ülevaate saamisel kasutati lisaks Äriregistrile ka Statistikaameti, EMTA, HaridusSilma, Eesti Rahvusraamatukogu, Eesti Digiraamatute Keskuse, Eesti Kirjanduse Teabekeskuse ja Eesti Kirjastuste Liidu andmeid. Valdkonna kestlikkuse mõistmisel oli abiks Ernst & Young Baltic AS ja Balti Uuringute Instituudi Loomevaldkondade kestlikkuse uuring³.

---

¹ Eesti Konjunktuuriinstituut [Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus 2021: Kirjastamine](#)

² [Kultuuri arengukava 2021-2030 Lisad 1-4](#)

³ Ernst & Young Baltic AS ja Balti Uuringute Instituut MTÜ [Loomevaldkondade kestlikkus 2022](#)

2. Lühikokkuvõte

Kirjastamise all käsitletakse nii kirjandusloome, kirjastamise kui ka selle sidusala trükindusega – seotud ettevõtteid. Eesti kirjanduse ja kirjastamise valdkonnas tegutses 2023. a kokku 440 ettevõtet ja asutust, mida on 7% enam kui 2019. a. Pooled kirjastamisettevõtted tegelevad raamatukirjastamisega (219 ettevõtet). Valdonnas oli hõivatud 2200 inimest, s.o ligi 8% rohkem kui 2019. a. Suurem osa kirjastamisettevõtete töötajatest tegeles ajalehtede kirjastamisega (893 inimest). Kirjastajate hulgas on suur osa väikseid tegijaid ja üksikud suured ettevõtted, mis annavad välja enamuse nimetustest.

Keskmiselt töötas ühes kirjastamisettevõttes 4,9 inimest. Äriregistri andmeil ei olnud aga ligikaudu 2/3 kirjandusloome või kirjastamisega seotud ettevõttes ja asutustes ametlikult ühtegi töötajat. Sektoris tegutseb palju vabakutselisi. Kirjastused eelistavad tihti kasutada vabakutselisi autoreid, toimetajaid ja kujundajaid, kes töötavad oma ettevõtte alt. See võimaldab vältida püsivaid tööjõukulusid ning sobib projektipõhise töökorraldusega, eriti väiksemates kirjastustes, kus puuduvad ressursid töötajate püsivaks palkamiseks. Seega ei näita töötajate puudumine sageli mitte seda, et ettevõtte ei ole aktiivne, vaid on strateegiline valik.

2023. a oli kirjastamise valdkonna ettevõtete müügitulu 157,6 mln eurot (kasv võrreldes 2019. aastaga 36%). Suurim müügitulu on traditsiooniliselt tulnud ajalehtede kirjastamisest. Sektor on suhteliselt kontsentreeritud: 10 suurema ettevõtte käive moodustab 74% kogu valdkonna müügitulust. Kirjastamise valdkonna eksporditulu oli 2023. a 8,8 mln eurot. Eksporditulu on koondunud veelgi väiksema osa ettevõtete kätte: viis suuremat eksportijat teenisid 78% sektori ekspordikäibest. Peamised ekspordi sihtriigid olid Läti ja Leedu.

Raamatuid trükitakse jätkuvalt miljonites, aga trükitud raamatute koguarv on langustrendis. Kui 2019. a trükiti u 3,3 miljonit raamatut aastas, siis 2023. a 2,7 miljonit eksemplari. Samal ajal on jõuliselt lisandunud e- ja audioraamatuid: nende nimetuste arv on 2019. aastaga võrreldes kasvanud 2,5 korda. Ajalehtede ja ajakirjade nimetuste ning ka ajalehtede üksiknumbrite arv on vähenenud.

Kirjastamise sidustegevusala trükinduse ettevõtteid oli 2023. aastal 321 ja neis oli hõivatud 2035 töötajat. Nii trükinduse ettevõtete kui ka töötajate arv on vähenenud. Valdonna müügitulu oli 224,5 mln eurot, mis on püsinud suhteliselt muutumatu võrreldes 2019. aastaga (langus on 0,6%).

Kirjastamisvaldkonna suureks väljakutseks on toimetulek raamatute üleküllusega, milles tarbijad ei suuda orienteeruda ning millele ei leidu ka ostjaid. Ohuks võib osutuda ka kirjastuste senine ärimudel, kus turul tegutseb palju väikseid kirjastusi. See piirab kirjastuste võimekust nii investeerimisel kui ka oma teoste turundamisel. Edu sõltub tihti mõne üksiku raamatu õnnestumisest, samas kui enamik väljaandeid ei pruugi katta isegi tootmiskulusid. See teeb väikeste kirjastuste majandamise keerukaks ja võib arvata, et lähiaastatel on oodata nii mõnegi väiksema kirjastuse tegevuse lõppemist.

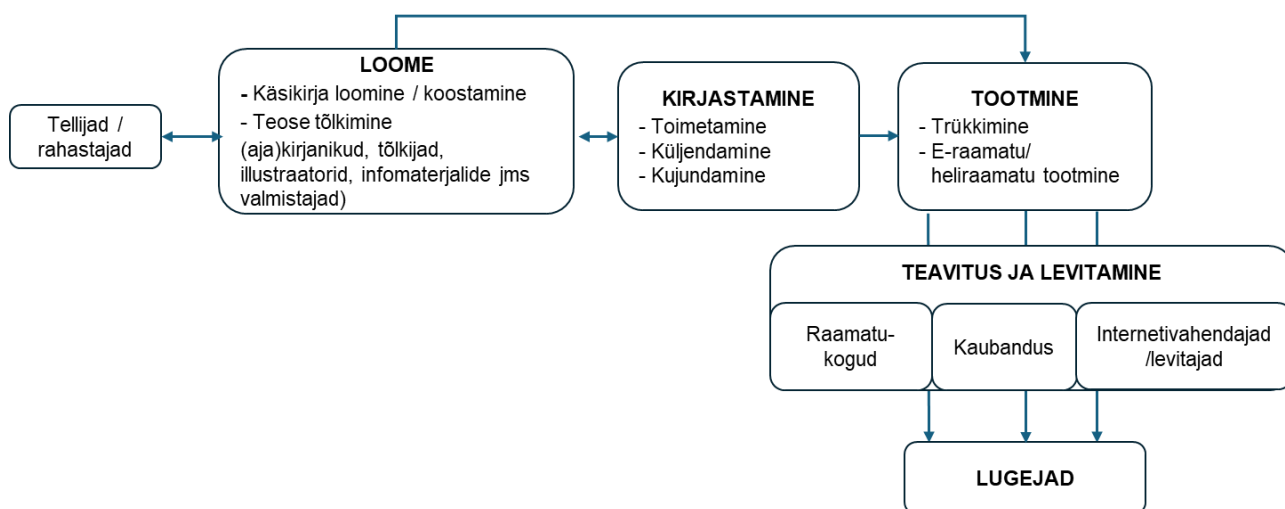
Hoolimata väikeste kirjastuste toimetulekuraskustest, on oodata, et ka Eestis levib senisest enam isekirjastamine. Digitaalsed tööriistad ja *print-on-demand* teenus võimaldavad avaldada teoseid varasemast väiksema algkapitaliga. Kuigi kogumüük võib olla väiksem, on isekirjastajal potentsiaal teenida ühe müüdü eksemplari pealt suuremat tulu, kuna seda ei pea jagama kirjastuse ja vahepealsete osapooltega. Tulemus sõltub muidugi sellest, kui edukas on autor isekirjastamise korraldamisel ja oma teose turundamisel. Samas on isekirjastamine ka ohukohaks, sest puudub kvaliteedikontroll ja nii saab sisuliselt igaüks hakata kirjanikuks. Paljud isekirjastatud teosed on vähese toimetamise ja kujundustööga, mis võib kahjustada nii konkreetse raamatu kui ka isekirjastamise kui nähtuse mainet.

3. Pakkumine

3.1 Väärtusahel

Kirjandusvaldkonna väärtusahel on pikk ning sellesse on kaasatud nii loovisikud (autorid), ettevõtted kui ka avaliku sektori asutused ja lõpptarbijad. Protsess saab alguse autorist, kes annab oma loodud või tõlgitud käsikirja kirjastusele, kus seda toimetatakse, küllendatakse ning korraldatakse selle trükkimine, levitamine ja reklaam. Trükitud teos, e-raamat või heliraamat jõuab kauplustesse ja raamatukogudesse, kes omakorda informeerivad lugejaid uudisväljaannetest. Teavitamise ja harimise rolli täidavad autorite ja kirjastuste kõrval ka kirjandusfestivalid, üritused, kajastused ja kirjanduskriitika meedias, erinevad konkursid ja auhinnad. Eesti kirjanduse jõudmine rahvusvahelisele turule toimub eelkõige Eesti Kirjanduse Teabekeskuse, Eesti Lastekirjanduse Keskuse ja üksikute agentide töö tulemusel. Tõlkimine teistesse keeltesse ja välisturgudel turundamine saab osaks enamasti Eestis auhinnatud teostele. Raamatukogud korraldavad väljaannete säilituseks emplaride kogumise ja pikaajalise säilitamise nii paberil kui digitaalselt.⁴

Joonis 1. Kirjastamise väärtusahel

Alternatiivina on nii mujal maailmas kui ka Eestis kasvav trend **isekirjastamine**, kus teose väljaandjaks on autor ise. Enamasti tähendab see seda, et raamatu tootmise ja turunduse kulud katab autor.⁵ Vahel areneb protsess edasi nii, et autor loob ise kirjastuse ja hakkab välja andma ka teiste autorite teoseid. Eestis on see praegu siiski veel väikese osakaaluga ning valdava osa teoseid annavad välja eraettevõtetena tegutsevad kirjastused. Isekirjastamise alla paigutub lihtsama lahendusena trükikodade poolt pakutav nn tee-ise-oma raamat teenus, kus vastava tarkvara abil saab klient ise luua ja kujundada endale sobiva trükise (eelkõige kasutatakse seda fotoraamatute ja albumite puhul).

⁴ Ernst & Young Baltic AS ja Balti Uuringute Instituut MTÜ [Loomevaldkondade kestlikkus 2022](#)

⁵ [Isekirjastamine](#)

3.2 Kirjastamise valdkonna ülevaade

3.2.1 Kirjastamise valdkonna osalised

Tegevkirjanikud on alates 1922. aastast koondunud Eesti Kirjanike Liitu, millel on u 350 liiget. Eraldi seksioon on ka kirjandustölkijatel. Ajakirjanikke koondab Eesti Ajakirjanike Liit, kuhu kuulub u 300 kutselist ajakirjanikku ja meediatöötajat (nii tegevad kui ka endised). Enamus ajakirjanikke ja kirjanikke tegutsevad vabakutselistena. Samuti on palju nn hobikirjanikke, kes kirjutavad kogu karjääri jooksul vaid mõne raamatu. Selliste vabakutseliste kirjanike kohta, kes ei kuulu Kirjanike Liitu, ei ole täpset infot.

Kirjastamisega tegelevad valdavalt eraettevõtted, kelle põhitegevuseks on kirjastamine (EMTAK kood 581). Lisaks neile tegelevad kirjastamisega ka ettevõtted, institutsioonid ja eraisikud, kelle põhitegevusalaks ei ole kirjastamine, mistõttu Äriregistris nende andmed kirjastamise valdkonna all ei kajastu. Suurimaid kirjastusi koondab Eesti Kirjastuste Liit.

3.2.2 Ettevõtete arv

2023. aastal tegutses Eestis kirjanduse ja kirjastamise valdkonnas 440 ettevõtet, mittetulundusühingut ja sihtasutust (SA). Füüsilisest isikust ettevõtjaid (FIE) oli 43. Seejuures ei ole arvesse võetud ettevõtteid, millel majandustegevus on mitu aastat puudunud (st ettevõtte küll ametlikult oli tegutsenud, kuid reaalselt tegevust ei olnud). See-eest on lisaks kirjastamisega tegelevatele ettevõtetele välja toodud ka kirjandusloomega tegelevad ettevõtted ning kirjandusloomega seonduvad ühendused. **Ettevõtete ja asutuste arv on eelmise kaardistusega võrreldes kasvanud 7%**. Samas kui varasemalt ei olnud kaasatud kirjandusloomega seonduvaid ettevõtteid, on valdkonnas tegutsevate organisatsioonide arv sisuliselt sama.

Tabel 1. Kirjanduse ja kirjastamise valdkonna ettevõtete/asutuste ning nende töötajate arv 2011–2023

EMTAK kood	Põhi-tegevusala	Ettevõtete ja asutuste arv				Muutus 2019/2023	Töötajate arv				Muutus 2019/2023
		2011	2015	2019	2023 ⁶		2011	2015	2019	2023	
Kirjastamine ja kirjandus kokku		301	345	411	440	+7,1%	2179	1861	2001	2157	+7,8%
5811	Raamatukirjastamine	147	189	217	219	+0,9%	477	564	414	370	-11,1%
58111	sh raamatute ja brošüüride kirjastamine	127	138	207	194	-6,3%	249	357	277	220	-20,6%
58112	sh õpikute, sõnaraamatute jm teatmeteoste kirjastamine	20	20	19	25	+31,6%	228	164	137	148	+8%
58121	Kataloogide ja aadressiraamatute kirjastamine	3	2	1	2	+100%	86	2	0	1	+100%
58131	Ajalehtede kirjastamine	25	20	19	17	-10,5%	1062	738	1129	893 ⁷	-20,5%
58141	Ajakirjade jm perioodika kirjastamine	59	62	76	56	-26,3%	462	418	281	272	-3,2%
58191	Muu kirjastamine	67	72	86	90	+4,7%	92	139	125	88	-29,6%

⁶ Kirjastamise ettevõtete üldarvu alla on kaasatud ka sellised ettevõtted, mille põhitegevusala EMTAK kood võib viidata mõnele muule valdkonnale, kuid reaalselt tegeleb ettevõtte kirjastamisega. Sel juhul on ettevõtte arvestatud üldiselt kirjastamise alla, kuid ei ole lisatud täpsemasse jaotusesse.

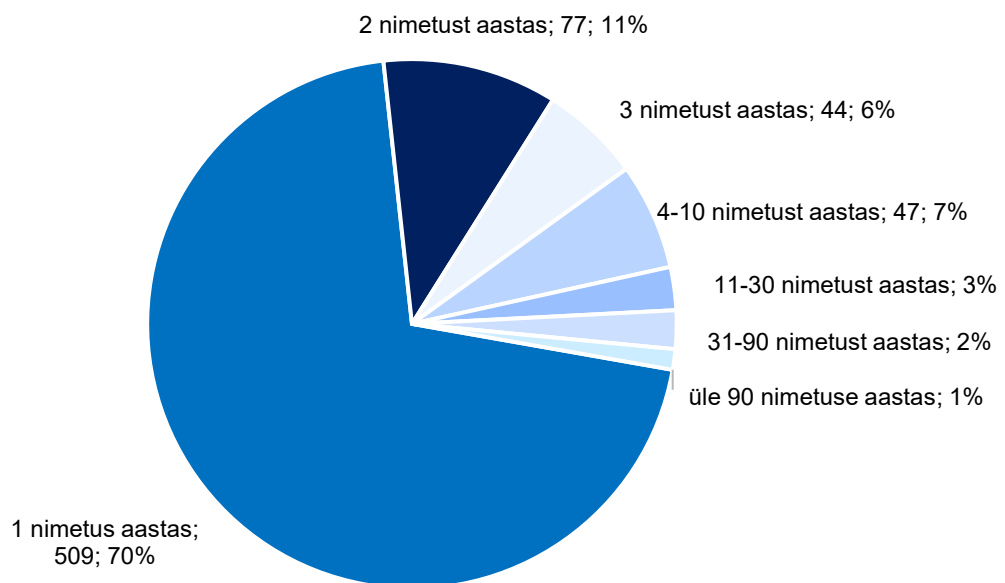
⁷ Ajalehtede kirjastamise alla on kaasatud ka Delfi Meedia AS, kuigi ettevõtte põhitegevusalaks on veebiotsinguportaalide tegevus.

Kirjandusloome ja sellega seonduvad tegevused ⁸	43	40
--	----	----

Allikas: 2011–2019. a andmed on pärit EKI (2021) aruandest, et säilitada võrdlust. 2023. a andmed pärinevad Äriregistrist ning EMTA-st.

Eesti Rahvusraamatukogu andmetel oli Eestis **2023. aastal 722 kirjastajat**, kes andsid kokku välja 3788 nimetust. Antud statistika aluseks on Eestis välja antud ja Eesti Rahvusbibliograafias registreeritud raamatud, trükised, e-raamatud ja audioraamatud. Seega on selliseid kirjastajaid rohkem kui kirjastamisega tegelevaid ettevõtteid, sest mõne raamatu või trükise võivad välja anda ka sellised ettevõtted, mille peamine tegevusala on midagi muud kui kirjastamine. Valdav osa (70% ehk 509 kirjastajat) kirjastas aastas vaid ühe nimetuse, 11% kirjastajatest kirjastas kaks ja 6% kirjastajatest kolm nimetust aastas. Üle 90 nimetuse andis aastas välja vaid üheksa kirjastajat ehk 1% kõigist kirjastajatest. Samas oli nende poolt välja antud nimetuste arv märkimisväärne, moodustades ligi 37% kõigist nimetustest.⁹

Joonis 2. Eesti kirjastajate arv ja osakaal kõigist kirjastajatest trükitud nimetuste põhjal 2023. a (nimetuste arv, vastavate ettevõtete arv, osakaal kõigist kirjastajatest)

Kirjanduse ja kirjastamise valdkonnas oli 2023. a hõivatud 2 200 inimest (sh FIE-d). Nii nagu ettevõtete arv, kasvas vahemikus 2019–2023 pisut ka valdkonnas töötavate inimeste arv (+9,9%; vt ka Tabel 3). Kirjastamise valdkonna keskmine töötajate arv ettevõttes/asutuses oli 2023. a arvestuslikult 4,9 inimest. Suurem osa töötajatest (ligi 42%) oli hõivatud ajalehtede kirjastamisega tegelevates ettevõtetes.

Kõigi loomevaldkondade ülevaadete, sh kirjastamise puhul, on kasutatud lähenemist, et neile ettevõtetele, kus 2023. a müügitulu ületas 11 640 eurot, kuid töötajate arvuks oli majandusaasta aruandes märgitud null, arvestati siiski **üks töötaja**. Sellist korrigeerimist on vaja selleks, et saada töötajate arvust adekvaatsem ülevaade (ilma töötajateta ei ole võimalik sellises mahus müügitulu teenida). Müügitulu piiri seadmisel on võetud aluseks 12-kordne miinimum kuupalk koos sotsiaalmaksu (33%) ja ettevõtte töötuskindlustusega (0,8%).

⁸ Lisaks kirjandusloomele on siin välja toodud ka kirjanduse ja kirjastamisega seotud liidud, ühendused, vaba aja veetmise huviklubid jne. Varasemates kaardistustes ei ole neid eristatud, mistõttu võrdlus eelnevate aastatega puudub.

⁹ Eesti Rahvusraamatukogu [Kirjastamise ülevaade 2023](#)

Nagu eelnevalt selgitatud, on reaalse töötajate arvu leidmiseks kasutatud arvestuslikku lähenemist. Äriregistri andmetel **ei olnud 2023. a 62% kirjandusloome või kirjastamisega seotud ettevõtetest ja MTÜ-dest ametlikult ühtegi töötajat**. Sellel võib olla mitmeid põhjuseid. Üks selgitus tuleneb kirjandusvaldkonna iseloomust – sektoris tegutseb palju vabakutselisi. Kirjastused kasutavad tihti vabakutselisi autoreid, toimetajaid, kujundajaid jne, kes osutavad teenuseid läbi oma osaühingute või tegutsevad FIE-dena (viimast esineb harvem), vältides püsivaid tööjookulusid. Töid tehakse sageli projektipõhiselt. Nii on võimalik kulusid optimeerida, kui nt väiksematel kirjastustel pole ressursse töötajate püsivaks palkamiseks, mistõttu eelistatakse koostööd lepinguliste partneritega, vältides nii sotsiaalmaksu ja muid tööjuga seotud kulusid. Seega võib selline töötajate puudumine olla pigem strateegiline otsus, mitte märk sellest, et ettevõtte ei tegutse aktiivselt.

Sidustegevusala – trükindus

Kirjastamise valdkonnaga seotud tegevusalal – trükinduses ja selle sidusaladel (EMTAK 181) – tegutses 2023. a kokku 321 ettevõtet (Tabel 2). Kõige enam oli mujal liigitamata trükkimisega tegelevaid ettevõtteid (EMTAK 18129) – kokku 157 ning nad moodustasid ligi poole kogu trükindustettevõtetest. Enam kui veerand trükikodadest tegeles perioodikaväljaannete, ärikataloogide, reklaammaterjali jms trükkimisega (EMTAK 18122) – neid oli 90. Trükindustettevõtete arv on võrreldes 2019. aastaga vähenenud.

Tabel 2. Trükinduse ja selle sidusalade ettevõtete ja töötajate arv 2011–2023

EMTAK kood	Põhitegevusala	Ettevõtete arv				Muutus 2019/2023	Muutus 2019/2023				
		2011	2015	2019	2023		2011	2015	2019	2023	
181	Trükindus ja selle sidusalad	332	368	382	321	-16%	2445	2895	2753	2035	-26,1%
18111	Ajalehtede trükkimine	3	3	2	1	-50%	47	40	29	9	-69%
1812	Muu trükkimine (raamatud, perioodika jm) trükkimine	275	308	319	261	-18,2%	2251	2747	2604	1955	-24,9%
18121	raamatute ja brošüüride trükkimine	8	9	5	7	+40%	269	309	329	271	-17,6%
18122	perioodikaväljaannete, ärikataloogide, reklaammaterjali jm trükkimine	95	95	102	90	-11,8%	644	886	794	603	-24%
18129	mujal liigitamata trükkimine	130	140	143	157	+9,8%	578	755	721	670	-7,1%
18131	Trükielelne tegevus	45	49	49	50	+2%	122	79	73	56	-23,3%
18141	Kõitmine ja selle sidusalad	9	8	12	9	-25%	25	29	28	15	-46%

Allikas: 2011–2019. a andmed on pärit EKI (2021) aruandest, et säilitada võrdlust. 2023. a andmed pärinevad Äriregistrist ning EMTA-st.

Trükinduse ja selle sidusalade ettevõtete töötajate koguarv oli 2023. a 2035 inimest. Valdkonnas hõivatute arv on eelmise uuringuga võrreldes vähenenud 26%. Alamvaldkondade lõikes on suurem osa töötajatest seotud mujal liigitamata trükkimisega – sellega tegeles u iga kolmas trükinduse ja selle sidusalade töötaja. Trükinduses ja selle sidusaladel oli keskmine töötajate arv ettevõttes/asutuses 2023. a 6,4 inimest (võrdluseks, 2019. a 7,2 inimest).

Eesti Trüki- ja Pakenditööstuse Liidul (edaspidi ETPL) andmetel tegutses Eestis 2023. a 388 trüki- ja salvestatud andmekandjate paljundamisega tegelevat ettevõtet. Trükikojad saab jagada nelja kategooriasse: perioodika-, raamatu-, etiketi- ja pakendi- ning reklaamitrukikojad. ETPL hinnangul on Eesti trükitööstus kaasaegne tööstusharu, kuhu on viimase kümnendi jooksul tehtud ulatuslikke investeeringuid. Sektor suudab

täita siseturu tellimused ja seetõttu tuleb u 40% valdkonna käibest ekspordist. Peamised ekspordi sihtturud on Norra, Rootsi ja Soome.¹⁰

3.2.3 Üldised majanduslikud näitajad

Kirjastamise valdkonna müügitulu oli 2023. a 157,6 mln eurot (vt Tabel 4). Valdava osa tulust teenisid äriettevõtted. Tulu ettevõtte/asutuse kohta oli arvestuslikult ligi 358 tuhat eurot ning tulu töötaja kohta ligi 72 tuhat eurot (võrdluseks, 2019. a vastavalt 298 ja 61 tuhat €). Kirjastamise valdkonna ettevõtete kasum oli Äriregistri andmetel 2023. a 9,08 mln eurot.

Tabel 3. Kirjastamise valdkonna põhinäitajad*

	2011	2015	2019	2023	Muutus 2019/2023
Kirjastamise ja kirjandusega seotud ettevõtted					
Äriettevõtete arv	301	345	411	410	-0,2%
Töötajate arv	-	-	1 778	2 018	+8,5%
Müügitulu (tuh €)	-	-	107 858	156 067	+44,7%
Kasum (tuh €)*	-	-	3 700	9 080	+145%
Füüsilisest isikust ettevõtjad (FIE-d)					
FIE-de arv	-	-	52	43	-17,3%
FIE-de müügitulu / ettevõtlusest teenitud tulu (tuh €)	-	-	300	16 ¹¹	-
Mittetulundusühingud (MTÜ-d) ja SA-d					
MTÜ-de ja SA-de arv	-	-	46	30	-35%
Töötajate arv	-	-	171	139	-19%
Ettevõtlustulu (tuh €)	-	-	7 600	1 507	-80%
KIRJANDUSE JA KIRJASTAMISE TEGEVUSALA KOKKU					
Äri- ja mittetulundusühingute arv	301	345	411	440	+7,1%
Hõivatute arv	2 179	1 861	2 001	2 200	+9,9%
Müügitulu (tuh €) ¹²	98 010	96 767	115 758	157 600	+36%
Toetused, annetused (tuh €)	-	-	6 681	9 257	+38,6%
Kogutulu (tuh €)	-	-	122 439	166 857	+36,3%

*Eelmises aruandes ei toodud eraldi ülevaatlilikult välja kõiki näitajaid, mida on kaardistatud käesolevas uuringus. Puuduolevad kohad on tähistatud - märgiga.

Allikad: 2011–2019 aastate andmed on pärit EKI (2021) aruandest, et säilitada võrdlust. 2023. a andmed pärinevad Äriregistrist ning EMTA-st.

¹⁰ ETPL [Print in Estonia](#)

¹¹ FIE-d deklareerivad oma ettevõtlusest saadud tulu, mitte müügitulu. FIE-del on õigus oma ettevõtlusest saadud tulult arvestada maha ettevõtlusega seotud kulud. 2023. a aruandes on kajastatud FIE-de poolt tasutud riiklike maksude põhjal leitud ettevõtlustulu, kuid see on kindlasti kordades väiksem kui reaalne müügitulu, sest oma kulude maha arvestamisega on FIE-del võimalik maksustatavat tulu optimeerida.

¹² Varasemates valdkonnaülevaadetes jääb ebaselgeks, millal on viidatud müügi- ja millal kogutulule (st müügitulu + toetused). Seetõttu on selline eristus ja muutused välja toodud vaid viimase vaatlusperioodi kohta.

Järgnevalt on välja toodud kirjastamise valdkonna ettevõtete müügitulu erinevate tegevusalade lõikes. Kirjastamise valdkonnas tuli suurim müügitulu ajalehtede kirjastamisest (74,8 mln eurot; vt Tabel 4). Marginaalseks on jäänud kataloogide ja aadressiraamatute kirjastajate müügitulu.

Tabel 4. Kirjastamise valdkonna ettevõtete müügitulu 2011–2023

KIRJASTAMINE ja kirjandus	2011	2015	2019	2023	Muutus 2019/2023
Müügitulu (tuh €)	98 010	96 767	122 439	157 600	+28,7%
Sh 58111 Raamatute ja brošüüride kirjastamine	13 160	16 284	16 740	18 755	+12%
sh 58112 Õpikute, sõnaraamatute jm teatmeteoste kirjastamine	10 940	8 502	9 185	11 700	+27,4%
sh 58131 Kataloogide ja aadressiraamatute kirjastamine	2 720	20	0,7	28	+40 korda
sh 58131 Ajalehtede kirjastamine	45 720	40 635	74 230	74 800	+0,8%
sh 58141 Ajakirjade jm perioodika kirjastamine	20 800	22 657	14 036	14 000	-0,3%
sh 58191 Muu kirjastamine	4 670	6 634	6 243	6 430	+3%
sh kirjandusloome ja sellega seonduvad tegevused ¹³	-	-	-	743	-

Allikad: 2011–2019 aastate andmed on pärit EKI (2021) aruandest, et säilitada võrdlust. 2023. a andmed pärinevad Äriregistrist ning EMTA-st.

Seotud tegevusala – trükindus ja selle sidusalad

Trükinduse ja selle sidusalade ettevõtete müügitulu oli 2023. aastal 224,5 mln eurot (Tabel 5). See ei ole võrreldes eelmise kaardistusega 2019. a sisuliselt muutunud. Tulu ettevõtte/asutuse kohta oli trükinduses u 699 tuhat eurot (võrdluseks, 2019. a 594 tuhat eurot). Tulu töötaja kohta oli 2023. aastal 110 tuhat eurot aastas (2019. a 82 tuhat eurot). Trükinduse ja selle sidusettevõtete kasum oli 2023. aastal Äriregistri andmetel 2,33 mln eurot.

Tabel 5. Trükinduse valdkonna põhinäitajad

	2011	2015	2019	2023	Muutus 2019/2023
Kirjastamise ja kirjandusega seotud ettevõtted					
Äriettevõtete arv	332	368	382	321	-16%
Töötajate arv	2 445	2 895	2 753	2 035	-26,1%
Müügitulu (tuh €)	192 470	222 389	225 885	224 460	-0,6%
Kasum (tuh €)*	-	-	2 600	2 326	-10,5%

Allikad: 2011–2019 aastate andmed on pärit EKI (2021) aruandest, et säilitada võrdlust. 2023. a andmed pärinevad Äriregistrist ning EMTA-st.

Tegevusalade lõikes teenisid suurimat müügitulu mujal liigitamata trükkimisega tegelejad – nende müügitulu oli ligi 80 mln eurot ehk u kolmandik trükinduse kogumüügitulust (vt Tabel 6).

¹³ Varasemalt ei olnud kirjandusloomega seonduvaid ettevõtteid eraldi välja toodud, mistõttu võrdlus varasemate aastatega puudub.

Tabel 6. Trükinduse ja selle sidusalade ettevõtete müügitulu 2011–2023

EMTAK kood 181	TRÜKINDUS ja selle sidusalad	2011	2015	2019	2023	Muutus 2019/2023
	Müügitulu (tuh €)	192 470	222 389	225 885	224 460	-0,6%
18111	Ajalehtede trükkimine	1 390	1 280	423	346	-18,2%
1812	Muu trükkimine (raamatud, perioodika jm)	184 500	213 820	211 763	213 388	+0,8%
18121	raamatute ja brošüüride trükkimine	13 600	16 820	19 108	19 413	+1,6%
18122	perioodikaväljaannete, ärikataloogide, reklaammaterjali jm trükkimine	59 020	69 776	65 174	62 557	-4%
18129	mujal liigitamata trükkimine	39 880	56 834	59 722	79 862	+33,7%
18131	Trükieleelne tegevus	5710	6 670	12 479	10 301	-17,5%
18141	Kõitmine ja selle idusalad	870	620	1 070	425	-60,3%

Allikad: 2011–2019 aastate andmed on pärit EKI (2021) aruandest, et säilitada võrdlust. 2023. a andmed pärinevad Äriregistrist.

3.2.4 Turu maht

Raamatud ja brošüürid

Rahvusraamatukogu seadusest tulenev ülesanne on koguda, säilitada ja kättesaadavaks teha kõik rahvusteavikud ehk Eestis ilmunud trükised, heli- ja videosalvestised ning elektroonilised ja võrguväljaanded. Seega vastutab rahvusraamatukogu nii teavikute kogumise kui ka väljaannete statistika olemasolu eest. Alates 2017. kehtib uus säilituseksplari seadus, millega muutusid trükistega võrdselt oluliseks digitaalsed väljaanded ja trükiste algmaterjalid (nt ajalehtede-ajakirjade trükifailid). Kuni selle ajani ei olnud Rahvusraamatukogul alust elektrooniliste teavikute esitamist nõuda.¹⁴

Alates 2020. a märtsist avaldab Rahvusraamatukogu Eesti raamatute, ajalehtede ning ajakirjade igakuist **avaldamisstatistikat**, mis põhineb jooksvalt raamatukogusse jõudnud väljaannetel. Raamatute arvestamise alus on nende registreerimine Eesti rahvusbibliograafia andmebaasis.¹⁵ Ajalehtede ja ajakirjade ülevaate aluseks on saanud säilituseksplariid.

2023. a ilmus kokku 3 863 nimetust raamatuid ja brošüüre (vt Tabel 7)¹⁶. 2019. aastaga võrreldes kasvas ilmunud nimetuste arv 7,4%. Seejuures suurenes märkimisväärselt nii ilukirjanduse kui õpikute nimetuste arv. Seevastu vähenes tarbekirjanduse ja aimekirjanduse (populaarteaduslik kirjandus) nimetuste arv. Kui vaadata pikemat perioodi – vahemikku 2011–2023, ei ole ilmunud nimetuste arv kuigi palju muutunud.

E- ja audioraamatuid registreeriti 3015 nimetust. Võrdluseks, 2021. a ilmus 2724 e-raamatut, nii et kahe aasta jooksul on kasv u 10,7%.

¹⁴ Eesti Rahvusraamatukogu [Kirjastajaportaal](#)

¹⁵ Eesti rahvusbibliograafia eesmärk on eesti väljaannete riiklik bibliograafiline registreerimine. Andmebaasis on Eestis avaldatud väljaanded olenemata keelest, andmekandjast ja ilmumisajast; välismaal avaldatud eestikeelsed väljaanded ning Estonica ehk eesti autorite ning Eestit ja eestlasi käsitlevad välismaal avaldatud võõrkeelsed väljaanded.

¹⁶ Kasutatud on andmeid, mis aruande koostamise ajal on olemas 2023. a ilmunud nimetuste kohta.

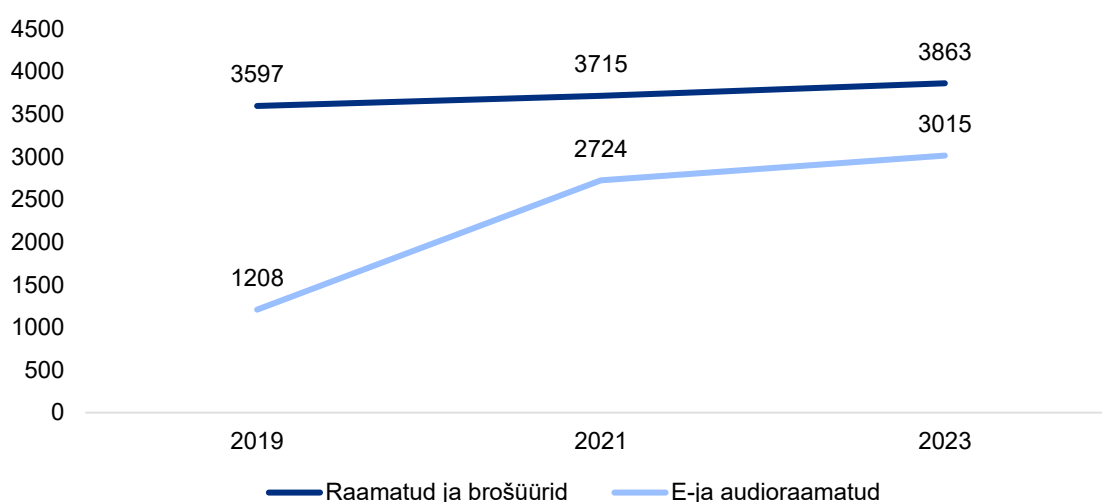
Tabel 7. Eesti raamatute ja brošüüride tüpoloogia nimetuste arvu järgi 2011–2023.

	2011	2015	2019	2023	Muutus 2019/2023
Kokku raamatud ja brošüürid	3 716	3 976	3 597	3 863	+7,4%
sh laste ja täiskasvanute ilukirjandus	1 003	1 195	1 330	1 899	+42,8%
lastekirjandus	531	766	690	788	+14,2%
kooliõpikud	238	178	116	162	+39,7%
E- ja audioraamatud	-	-	1208	3 015	+150%
sh e-lasteraamatud	-	-	47	192	+308%
üldhariduskoolide e-õpikud	-	-	3	9	+200%

Allikas: Eesti Rahvusraamatukogu väljaannete statistika.

Kui kõrvutada 2023. a tulemust 2019. aastaga, on registreeritud e- ja audioraamatute nimetuste arv kasvanud 2,5 korda. Seega on **e- ja audioraamatute kättesaadavus oluliselt paranenud** (vt Joonis 3). Seejuures näevad kirjastuste esindajad suurimat arenguruumi just audioraamatutel: kui e-raamat ja paberraamat on oma lugemiskogemuselt üsna sarnased ning mõlema puhul on vaja raamatut lugeda, siis audioraamat pakub täiesti uue kogemuse ning annab võimaluse kuulata raamatut seal, kus lugeda ei saa, nt autoroolis või sporti tehes.¹⁷

Joonis 3. Raamatute-brošüüride ning e- ja audioraamatute nimetuste arv 2019–2023.

Suurem osa (74,3% ehk 2871 nimetust) 2023. a Eestis ilmunud raamatutest ja brošüüridest olid eestikeelsed. Iga neljas nimetus oli muukeelne (992 nimetust). Eestikeelsetest raamatutest ja brošüüridest pisut vähem kui pooled (44%) olid eestikeelsed algupärandid ja 52% olid tõlked eesti keelde. Viimaste aastate võrdluses on näha, et **eestikeelsete algupärandite väljaandmine kahaneb ning nende osakaal kõigist trükitud raamatutest väheneb.**

Tabel 8. Eestis ilmunud raamatute ja brošüüride nimetuste arv keele järgi aastatel 2011–2023

	2011	2015	2019	2023	Muutus 2019/2023
Kokku raamatud ja brošüürid	3 716	3 976	3 597	3 863	+7,4%
eestikeelsed	2 923	3 174	2 917	2 871	-1,6%
eestikeelsed algupärandid	1 850	1 784	1 526	1 260	-17,4%

¹⁷ Naanuri, A. M. 11.08.2021 [Kirjastused näevad e-raamatute kõrval enim arenguruumi heliraamatutel](#)

tõlked eesti keelde	1 073	1 390	1 408	1 487	+5,6%
muukeelsed	793	802	680	992	+45,9%

Allikas: Eesti Statistikaamet.

Ajalehed ja ajakirjad

Eesti Rahvusraamatukogu andmetel ilmus 2023. a Eestis kokku 66 erinevat nimetust ajalehte ja 278 ajakirja (vt Tabel 9). Nii ajalehtede ja ajakirjade nimetuste arv kui ka trükitud ajalehenumbrite arv on 2019. aastaga võrreldes vähenenud. Vähenemine ei ole olnud hüppeliselt suur, kuid langustrend on olnud püsiv. Näiteks lõpetasid 2023. aastast paberil ilmumise ajalehed Meie Maa ja Postimees Juunior, Äripäeva nädalaleht asendus kuukirjaga. Suured päevalehed Postimees, Eesti Päevaleht ja Õhtuleht jätkasid küll paberil ilmumist, kuid kuue korra asemel viis korda nädalas.

Tabel 9. Ajalehtede ja ajakirjade nimetuste koguarv Eestis aastatel 2011–2023

	2011	2015	2019	2023	Muutus 2019/2023
Kokku ajalehed	132	122	92	66	-28,3%
sh päevalehed	13	12	10	7	-30%
sh e-ajalehed	N/A	N/A	53	51	-3,8%
Kokku ajakirjad	325	332	336	278	-17,3%
sh e-ajakirjad	N/A	N/A	149	156	+4,7%

Allikas: Eesti Rahvusraamatukogu elektronkataloog Ester andmebaasi põhjal 14.03.2025 seisuga

Tabel 10. Ajalehtede üksiknumbrite arv Eestis 2011–2023

	2011	2015	2019	2023	Muutus 2019/2023
Kokku ajalehed	7 403	6 805	6 122	4 151	-32,2%

Allikas: Eesti Statistikaamet

Kaardid

Eesti Rahvusraamatukogu statistika kohaselt kirjastati 2023. a 83 kaarti. See on ligi 2,7 korda vähem kui 2019. a. Nii riigi- kui ka erasektor on välja andnud oluliselt vähem kaarte kui varem. Riiklikest asutustest avaldasid kaarte Kaitsevägi (12 kaarti), Maa-amet (6), Transpordiamet (4) ja muud riigiasutused ning omavalitsused (11). Enamikel omavalitsustel on kodulehel kaardid ja kaardirakendused, samuti leiab kaarte erinevate asutuste ja teenusepakkujate (nt mobiilioperaatorid, elektrivõrgud, matkarajad, ühistranspordioperaatorid jne) kodulehtedelt. Erinevalt varasematest aastatest on 2023. a kaarte välja andnud ka kolmas sektor.

Tabel 11. Eestis välja antud kaardid 2011–2023

	2011	2015	2019	2023	Muutus 2019/2023
Kokku kõik kaardid	171	253	224	83	-63%
Kaardid, mille kirjastas riiklik sektor	96	161	134	35	-74%
Kaardid, mille kirjastas erasektor	75	92	90	12	-87%
Kaardid, mille kirjastas kolmas sektor	-	-	-	36	

Allikas: Eesti Rahvusraamatukogu.

Vahekokkuvõte: Majanduslik seis

- ❖ Kirjandus- ja kirjastamisvaldkonnas tegutsevate ettevõtete ja asutuste arv on nelja aasta vaates kasvanud 7%, st 411-lt 440-ni. Võttes arvesse, et eelmisesse ülevaatesse ei olnud kaasatud kirjandusega seotud ettevõtteid, on valdkonnas tegutsevate organisatsioonide arv olnud sisuliselt muutumatu. Hõivatute arv on kasvanud 7,8%, jõudes 2 200 inimeseni.
- ❖ Kirjastajate hulgas on suur osa väikseid tegijaid ja üksikud suured ettevõtted, mis annavad välja enamuse nimetustest. Valdav osa (70%) kirjastajatest andis aastast välja ainult ühe nimetuse. Üle 90 nimetuse andis aastast välja vaid üheksa kirjastajat ehk 1% kõigist kirjastajatest. Samas oli nende poolt välja antud nimetuste arv märkimisväärne, moodustades ligi 37% kõigist nimetustest.
- ❖ Kirjastamisettevõtete müügitulu on võrreldes 2019. aastaga kasvanud 36%. Samuti on kasvanud tulu ettevõtte ja töötaja kohta.
- ❖ Kasvanud on ka kirjastamisettevõtete kasum – see on jõudnud 9,08 mln euroni. See võib olla tingitud suuremast digitaliseeritusest, mis on aidanud tasakaalustada tööjõukulude kasvu, samuti on kiire hinnatõus kergitanud müügitulusid.
- ❖ Sidusvaldkonnas – trükinduses – on ettevõtete arv vähenenud 16% ja töötajate arv 26%.
- ❖ E- ja audioraamatute kättesaadavus on oluliselt paranenud: nende nimetuste arv on 2019. aastaga võrreldes kasvanud 2,5 korda.
- ❖ Eestikeelsete algupärandite väljaandmine kahaneb ning nende osakaal kõigist trükitud raamatutest väheneb. Üha enam antakse välja muukeelseid raamatuid ja brošüüre.
- ❖ Ajalehtede ja ajakirjade nimetuste ning ka ajalehtede üksiknumbrite arv on vähenenud.
- ❖ Eestis välja antud kaartide arv on peaaegu 3 korda väiksem kui 2019. a.

3.2.5 Suuremad ettevõtted

Järgnevalt on välja toodud kirjastamise valdkonna suuremad ettevõtted (vt Tabel 12). Seejuures tuleb arvestada, et ettevõtete müügituludes kajastuvad ka muud tegevused, mitte ainult kirjastamine.¹⁸ Eesti kirjastamise valdkonna kolm juhtivat ettevõtet 2023. a müügitulu alusel olid ajalehtede kirjastajad – Delfi Meedia AS, Postimees Grupp AS ja AS Äripäev. TOP 10 kirjastamisettevõtte osakaal valdkonna kogumüügitulust oli u 74%. 2019. a oli kümne suurema ettevõtte käive u 70% valdkonna tulust, seega on **sektor veelgi enam kontsentreeritud kui varem**.

Delfi Meedia AS (endise nimega AS Ekspress Meedia) on suurima tellijate arvuga meediamaja Eestis, mis annab välja ajalehti-ajakirju ning haldab mitmekülgset veebimeedia portfelli. Delfi Meedia annab välja järgmisi ajalehti: Eesti Ekspress, Eesti Päevaleht, LP (Eesti Päevalehe nädalalõpuleht), Maaleht ning ajakirju Kroonika, Anne & Stiil, Eesti Naine, Pere ja Kodu, Oma Maitse, Tervis Pluss ja Maakodu.

AS Äripäev omanik on Skandinaavia suurim meediakontsern Bonnier Grupp. Äripäev sai tuntuks 1989. a alustanud ajalehe Äripäev järgi. Kui algselt oli Äripäev paberil ilmuv päevaleht, siis alates 2023. aastast ilmub Äripäev paberil kuukirjana. Käesoleva aruande valmimise ajal, st aastal 2025 on Äripäev täielikult digitaliseeritud ega ilmu enam üldse paberil. Lisaks Äripäevale annab ettevõtte välja veel ajalehte Delovõje Vedomost (samuti nüüdseks digitaliseeritud), erinevaid ajakirju (näiteks Investor Toomas, Imeline Ajalugu, Imeline Teadus jt) ja kirjastab raamatuid. Äripäev AS avaldab majandusuudiseid laias valikus digikanalites, teeb Äripäeva raadiot ja podcaste ning tegeleb ka erinevate ärikonverentside ja koolituste korraldamisega.

AS Postimees Grupp moodustab koos sõsarettevõtte Duo Media Networksiga Baltikumi suurima meediagrupi, millel on väljundid paberlehe, veebimeedia, raadio, televisiooni ning välireklaamide näol. Postimees Grupp tegeleb trüki- ja veebimeedia sisutootmise, televisiooni ja raadio tootmise, kirjastamise,

¹⁸ Valdkonna suurematel ettevõtetel on küll majandusaastaaruannetes välja toodud, kuidas jaguneb müügitulu erinevate tegevusvaldkondade lõikes ning kui suur on tulu konkreetset kirjastamisest, kuid kuna varasemates valdkonna ülevaadetes on kajastatud kogutulu (v-a Postimehe puhul, millel on esitatud tulu ajalehtede kirjastamisest), on võrreldavuse tagamiseks jätkatud sama metoodikaga.

otseposti ja raamatukirjastuse teenuse pakkumisega. Postimees Grupp annab välja Eesti vanimat ajalehte Postimees ja lisaks veel kohalikke ajalehti Tartu Postimees, Pärnu Postimees, Sakala, Virumaa Teataja, Järva Teataja, Lõuna-Eesti Postimees ning nädalakirja Maa Elu ja ajakirja 60+.

Tabel 12. Suuremad kirjastamise ettevõtted müügitulu alusel aastatel 2019 ja 2023

2019	EMTAK	Müügitulu (tuh €)	Töötajate arv	2023	EMTAK	Müügitulu (tuh €)	Töötajate arv	
1	AS Ekspress Meedia	Ajalehtede kirjastamine	23 775	348	Delfi Meedia AS	Ajalehtede kirjastamine ¹⁹	35 452	420
2	AS Äripäev	Ajalehtede kirjastamine	16 666	228	AS Postimees Grupp	Ajalehtede kirjastamine	30 647	481
3	AS Postimees Grupp	Ajalehtede kirjastamine	15 936	228	AS Äripäev	Ajalehtede kirjastamine	20 732	230
4	AS Õhtuleht Kirjastus	Ajalehtede kirjastamine	13 840	197	AS Õhtuleht Kirjastus	Ajalehtede kirjastamine	13 546	166
5	AS Bit (Avita kirjastus)	Õpikute, sõnaraamatute jm teatmeteoste kirjastamine	4 044	62	AS Bit	Õpikute, sõnaraamatute jm teatmeteoste kirjastamine	4 883	57
6	AS Koolibri	Õpikute, sõnaraamatute jm teatmeteoste kirjastamine	3 030	45	AS Koolibri	Õpikute, sõnaraamatute jm teatmeteoste kirjastamine	3 373	42
7	AS Varrak	Raamatu-kirjastamine	2 690	32	AS Kuma	Ajakirjade jm perioodika kirjastamine	2 964	41
8	OÜ Ühinenud Ajakirjad	Ajakirjade jm perioodika kirjastamine	2 020	26	OÜ Ühinenud Ajakirjad	Ajakirjade jm perioodika kirjastamine	2 683	27
9	Agapics AS	Muu kirjastamine	1 796	33	AS Varrak	Raamatu-kirjastamine	2 670	22
10	Menu Meedia OÜ	Muu kirjastamine	1 600	9	Agapics AS	Muu kirjastamine	2 670	31
Kokku TOP 10		85 391	1 208	Kokku TOP 10		116 937	1 517	
TOP 10 osakaal (%)		69,7	60,4	TOP 10 osakaal (%)		74,2	70,3	

Allikas: 2019. a andmed pärinevad EKI (2021) aruandest. 2023. a andmed põhinevad Äriregistrist ja EMTA-st.

Suuremad ajalehtede kirjastajad

Ajalehtede kirjastamisega tegeles 2023. a kokku 17 ettevõtet. Allolevas tabelis on välja toodud suuremad ettevõtted. Tabelis on välja toodud müügitulu konkreetselt ajalehtede kirjastamisest. Kümme suurima müügituluga ettevõtet teenisid kokku 51,3 mln eurot. Kuna ajalehtede lugemine on üha rohkem kolinud digikeskkonda, teenitakse tulu suuresti digitaalse lugemisõiguse ostust.

Tabel 13. Suuremad ajalehtede kirjastajad müügitulu alusel 2023. a

2023	Müügitulu (tuh €)	Töötajate arv*
1 Postimees Grupp AS	15 416	481
2 Delfi Meedia AS	13 041	420
3 Õhtuleht Kirjastus AS	10 476	166
4 Äripäev AS	8 267	230

¹⁹ Tegelikult on Delfi Meedia põhitegevusala veebiportaalide tegevus (EMTAK kood 63121), sama oli ka Ekspress Meedial.

5	Nord Print OÜ	1 762	8
6	OÜ Raadio Kadi	726	20
7	OÜ Põhjaranniku Kirjastus	631	21
8	OÜ Lääne Elu	475	11
9	AS Seitung	304	8
10	AS Võru Teataja	253	4
Kokku TOP 10		51 351	-

*Suuremate ettevõtete puhul on välja toodud kogu ettevõtte töötajate arv, mitte ainult need, kes töötavad ajalehtede kirjastamise juures. Seega ei ole ka adekvaatne arvutada suuremate ettevõtete töötajate osakaalu kogu sektori töötajatest, sest kõik neist ei ole vaid ajalehtede kirjastamisega seotud.

Allikas: Äriregister, EMTA.

Suuremad ajakirjade kirjastajad

Ettevõtteid, mille põhitegevusala oli ajakirjade jm perioodika kirjastamine, oli 2023. aastal 56. Allolevas tabelis on välja toodud suuremad ettevõtted. Tabelis on esitatud müügitulu konkreetset ajakirjade kirjastamisest. Nt SA Kultuurileht oleks koondtulude poolest tabelis esikohal, kuid neist moodustavad suurema osa erinevad toetused ning asutuse müügitulu on oluliselt väiksem. Kümme suurima müügituluga ettevõtet teenisid kokku 8,1 mln eurot.

Tabel 14. Suuremad ajakirjade kirjastajad müügitulu alusel 2023. a

	2023	Müügitulu (tuh €)	Töötajate arv*
1	Ühinenud Ajakirjad OÜ	2 683	27
2	AS Kuma	1 308	41
3	News B Holdings Limited OÜ	862	1
4	SA Kultuurileht	731	91
5	IVTV OÜ	644	2
6	OÜ Inforing Media	642	13
7	OÜ Harjumaa Ühinenud Meedia	327	7
8	OÜ Nädaline	307	11
9	Hiiu Meedia OÜ	301	6
10	Litau Büroo OÜ	295	4
Kokku TOP 10		8 100	-

*Töötajate arvu kokku ei ole välja toodud, sest suuremates ettevõtetes on vaid osa töötajatest seotud otseselt ajakirjade kirjastamisega, kuid tabelis on välja toodud kogu ettevõtte töötajate arv.

Allikas: Äriregister, EMTA.

Müügitulu suuruselt olid kolm Eesti suurimat ajakirjade kirjastajat Ühinenud Ajakirjad OÜ, AS Kuma ja News B Holdings Limited. **Ühinenud Ajakirjad OÜ** annab välja ajakirju Kodu & Aed, Diivan, Tehnikamaailm, TM Kodu & Ehitus, Kodutohter, Kodukiri, Käsitöö, Aed, Jõulud ning lisaks veel erinevaid raamatuid. **AS Kuma** peamiseks tegevuseks on ristsõnaväljaannete kirjastamine ja trükkimine. Tuntumad tooted on ristsõnaajakirjad Super Kuma, Kumake, Kooli Ruudud ja Rebase Ruudud. **News B Holdings Limited OÜ** peamiseks tegevusalaks on uudiste avaldamine veebilehel www.bitcoinist.com.

Suuremad raamatute, õpikute ja brošüüride kirjastajad

Äriregistri andmetel oli Eestis 2023. a 219 raamatute ja brošüüride kirjastamise ettevõtet. Nende kogumüügitulu oli 30,5 mln eurot. Võrreldes 2019. aastaga on kolm suurima müügituluga ettevõtet jäänud samaks. Neljandale kohale on jõudnud 2021. a Prantsuse päritolu ettevõtja poolt asutatud M.L.Publishing OÜ.

AS Bit (Avita kirjastus) asutati 1988. aastal ja tegeleb peamiselt erineva õppekirjanduse kirjastamisega. Oluliseks suunaks kirjastuse tegevuses on digitaalse õppevara arendus. Selles valdkonnas on sündinud unikaalne õpetaja töövahend e-tund ning digiõpikud kasutamiseks õppekeskkonnas Opiq. Platvorm Opiq kuulub tehnoloogiaettevõttele Star Cloud OÜ.

AS Koolibri asutati 1991. a. Ettevõtte peamiseks tegevuseks on olnud õppekirjanduse kirjastamine. Lisaks sellele kirjastab Koolibri ka sõnaraamatuid, lasteraamatuid, teatme- ja aimekirjandust, nii originaal- kui ka tõlkekirjandust. Koolibri digiõpikud on samuti kasutamiseks õppekeskkonnas Opiq.

AS Varrak asutati 1991. aastal. Kirjastus annab välja nii ilukirjandust kui ka ajalooramatuid, teatmeteoseid ja lasteraamatuid. AS Varrak haldab Eesti suurimat raamatuklubi – Suur Eesti Raamatuklubi, millel on ca 35 000 klubiiliiget.

Tabel 15. Suuremad raamatute kirjastajad müügitulu alusel 2023. a

	2023	Müügitulu (tuh €)	Töötajate arv
1	AS Bit	4 883	57
2	AS Koolibri	3 373	42
3	AS Varrak	2 670	22
4	M.L.Publishing OÜ	2 352	1
5	OÜ Maurus Kirjastus	1 201	15
6	AS Tänapäev	1 199	18
7	Liikluslab Baltic OÜ	1 012	7
8	AS Egmont Estonia	977	5
9	Menu Meedia OÜ	940	5
10	AS Sinisukk	846	10
Kokku TOP 10		19 453	182

Allikas: Äriregister, EMTA.

Rahvusraamatukogu koostab oma pingerea suurematest trükiraamatute kirjastajatest. 2023. a olid Rahvusraamatukogu andmetel kolm suurimat paberramatute kirjastajat Creative Arts Management (301 nimetust), AS Koolibri (218 nimetust) ja Tartu Ülikooli Kirjastus (193 nimetust). Võrguteavikute nimetuste arvu poolest olid 2023. a suurimad kirjastajad Bestkaup OÜ (kirjastus Ersen, 280 nimetust), Tartu Ülikooli Kirjastus (195 nimetust) ja Creative Arts Management (126 nimetust).²⁰

Suuremad muude toodete kirjastajad

Muude toodete (kaartide, piltide, kalendrite jne) kirjastamisega tegelevaid äriettevõtteid oli 2023. a 90 ja nende müügitulu kokku 6,4 mln eurot. Kümme valdkonna juhtivat firmat moodustasid veidi üle 90% muude toodete kirjastajate kogumüügitulust.

AS Agapics on kasvanud välja 1922. aastal asutatud Palettist. Agapics nimi võeti kasutusele 2020. a alguses. Ettevõtte suurimad tootegrupid on õnnitlus- ja tervituskaardid, kingipakitooded, peotarvikud, kleebised ja kirjarabed. Tooted luuakse koos Eesti kunstnike ja kirjanikega.

Seik OÜ (Kirjastus SEIK) sai alguse 2011. loodud õpilasfirmast, mis andis välja Tegude Kalendri. Praegu müüb ettevõtte tooteid, millele on trükitud unikaalsed, tähtpäevadeks sobivad tekstid. Samuti antakse välja erinevaid kinkeraamatuid, märkmeid ja kalendreid.

²⁰ Eesti Rahvusraamatukogu [Kirjastamise ülevaade](#)

EOMAP Kaubanduse OÜ peamiseks tegevusalaks on postkaartide, kalendrite, suveniiride, kinkepakendite, õppevahendite, kontoritarvete ja kartograafiliste toodete kirjastamine ning jae- ja hulgikaubandus. Lisaks kuuluvad tooteportfelli muud pabertooted, kleebised ja etiketid. Peamiseks tootegruppideks kartograafilistel toodetel on atlased, turismikaardid ja suuremõdulised seinakaardid.

Tabel 16. Suuremad muude toodete kirjastajad müügitulu alusel 2023. a

2023		Müügitulu (tuh €)	Töötajate arv
1	Agapics AS	2 670	31
2	Seik OÜ	1 149	5
3	EOMAP Kaubanduse OÜ	634	6
4	Menu Meedia OÜ	495	5
5	OÜ Havera	202	3
6	OÜ ART NEOON	187	1
7	Prosperum OÜ	177	1
8	Tombak OÜ	132	1
9	Autor Kirjastus OÜ	108	1
10	Saarakiri OÜ	104	9
Kokku TOP 10		5 858	63

Allikas: Äriregister, EMTA.

Suuremad kataloogide ja aadressiraamatute kirjastajad

Kataloogide ja aadressiraamatute kirjastamisega tegeles 2023. a Äriregistri andmetel vaid kaks ettevõtet – OÜ Elite Service Group ja Octopus Digital Works OÜ. Neist esimeses 2023. a reaalses äritegevust ei toimunud ja ettevõtte otsis uusi ärisuundi. Arvestades praeguse aja trende, kus suurem osa infost on internetist kättesaadav ning vajadus traditsiooniliste aadressiraamatute järele praktiliselt puudub, võib arvata, et tegemist pole kuigi perspektiivika valdkonnaga.

Trükinduse ja selle sidusalade suuremad ettevõtted

Trükinduse ja selle sidusalade ettevõtete müügitulu oli 2023. a 224,5 mln eurot. Kümne suurema ettevõtte müügitulu moodustas sellest u 60% (vt Tabel 17). Suurima müügituluga trükiettevõtte oli AS Printall, millele järgnes AS Kroonpress. Ka nii 2015. kui ka 2019. a olid AS Kroonpress ja AS Printall müügitulult kaks Eesti juhtivat trükiettevõtet.

Tabel 17. Suuremad trükinduse ettevõtted müügitulu alusel aastatel 2019 ja 2023

2019	EMTAK	Müügitulu (tuh €)	Töötajate arv	2023	EMTAK	Müügitulu (tuh €)	Töötajate arv	
1	AS Kroonpress	Muu trükkimine	28 182	237	AS Printall	Perioodikaväljaannete, ärikataloogide, reklaammaterjalide, äriblankettide jm kontoritarvete trükkimine	27 297	177
2	AS Printall	Perioodikaväljaannete, ärikataloogide, reklaammaterjalide, äriblankettide jm kontoritarvete trükkimine	25 695	228	AS Kroonpress	Muu trükkimine	24 495	185

3	OÜ Data Print	Mujal liigitamata trükkimine, k.a. siiditrükk	13 291	75	OÜ Print Best	Muu trükkimine	16 836	120	
4	OÜ Print Best	Muu trükkimine	9 727	92	OÜ LabelPrint	Mujal liigitamata trükkimine, k.a. siiditrükk	15 469	85	
5	OÜ LabelPrint	Mujal liigitamata trükkimine, k.a. siiditrükk	9 526	70	OÜ Data Print	Mujal liigitamata trükkimine, k.a. siiditrükk	14 927	67	
6	OÜ Tallinna Raamatu-trükikoda	Raamatute trükkimine	7 468	126	OÜ K-Print	Muu trükkimine	8 550	92	
7	AS Printon	Raamatute trükkimine	7 210	116	AS Vaba Maa	Reklaammaterjalide trükkimine	8 112	82	
8	AS Reusner	Perioodikaväljaannete, ärikataloogide, reklaammaterjalide, äriblankettide jm kontoritarvete trükkimine	6 836	73	OÜ Tallinna Raamatu-trükikoda	Raamatute trükkimine	8 012	116	
9	AS Printcenter Eesti	Mujal liigitamata trükkimine, k.a. siiditrükk	5 699	74	AS Printon	Raamatute trükkimine	5 939	75	
10	OÜ K-Print	Muu trükkimine	5 293	62	AS Printcenter Eesti	Mujal liigitamata trükkimine, k.a. siiditrükk	5 211	72	
Kokku TOP 10			118 837	1 153	Kokku TOP 10			134 848	1 071
TOP 10 osakaal (%)			52,6	41,9	TOP 10 osakaal (%)			60,1	52,6

Allikas: 2019. a andmed pärinevad EKI (2021) aruandest. 2023. a andmed põhinevad Äriregistrist ja EMTA-st.

AS Kroonpress asutati 1990. a ja on Baltikumi juhtiv trükikoda, mis on spetsialiseerunud suuremahuliste trükiste ja jätkusuutlike pakenditoodete tootmisele. Ettevõtte trükiteenuste hulka kuuluvad ajakirjade, kataloogide, ajalehtede ja muude suuremahuliste reklaamtrükiste tootmine.

AS Printall asutati aastal 1971. See on trükikoda, mille põhitegevusala on perioodikaväljaannete, ärikataloogide, reklaammaterjalide, äriblankettide ja muude kontoritarvete trükkimine. Printallis trükitakse enamik Eestis ilmuvatest ajalehtedest-ajakirjadest ning suur osa reklaamiväljaannetest.

OÜ Print Best on 1997. a asutatud ettevõtte, mis on kasvanud üheks Baltikumi suurimaks raamatutrükikojaks. Print Best trükib u 40 miljonit kõvakaanelist raamatut aastas. Peamiselt trükitakse nelja- ja ühevärvilisi kõvakaanelisi raamatuid.

Vahekokkuvõte: Suuremad ettevõtted

- ❖ Nii kirjastamise kui ka trükivaldkonna kümme suuremat ettevõtet on suures osas samad kui 2019. a.
- ❖ Kirjastamine on suhteliselt kontsentreeritud valdkond, kus 10 suuremat ettevõtet teenivad ligi $\frac{3}{4}$ valdkonna müügitulust.
- ❖ Kirjastamise valdkonna kolmes kõige suurema müügituluga ettevõttes on töötajate arv võrreldes 2019. aastaga kasvanud. Teistes TOP 10 hulka kuuluvates kirjastustes on töötajate arv vähenenud.
- ❖ Ka trükinduse valdkond on rohkem kontsentreeritud kui 2019. a. Samuti on sealgi enamusi suurema müügituluga ettevõtetest töötajate arvu vähendanud.

3.2.6 Väliskaubandus

Kirjastamise ja trükiteodete eksport ning import

Äriregistri andmetel oli 2023. a kirjastamise valdkonnas eksportivaid ettevõtteid 41. Nende kogueksport oli ligi 8,8 mln eurot. 78% kirjastamise valdkonna eksporditulust teenisid viis suuremat ettevõtet. 2023. a olid **suurimad kirjastamise valdkonna eksportijad** AS Postimees Grupp, Delfi Meedia AS, Nord Print OÜ, News

B Holdings Limited OÜ ja AS Äripäev. Peamised ekspordi sihtriigid olid Läti, Leedu ning muud Euroopa Liidu riigid.

Trükinduse ja selle sidusalade ettevõtetest eksportis 2023. a 95 ettevõtet ning nende kogueksport oli 94,37 mln eurot. Kümme suurimat eksportijat moodustasid 84% kogueksportist. Suuremad eksportijad olid 2023. aastal AS Printall, OÜ Print Best, AS Kroonpress, OÜ LabelPrint ja OÜ K-Print. Peamised trükinduse ja selle sidusalade ekspordi sihtriigid olid Soome, Rootsi, Norra ja Taani.

Statistikaameti andmetel eksporditi 2023. aastal Eestist raamatuid, ajalehti, ajakirju ning muid trükitooteid kokku 99,9 mln euro väärtuses (vt Tabel 18). Trükitooteid imporditi samal ajal 16,4 mln euro eest. Seega **ületas eksport importi enam kui seitse korda**. Lisaks saab öelda, et trükitoöstust on läbi vaadeldud aastate iseloomustanud **ekspordi suur osatähtsus müügitulust**: 2023. a moodustas sektori eksporditulu ligi 45% kogu müügitulust.

Tabel 18. Trükitoodete eksport ja import 2011–2023 (tuhat eurot)

Aasta	2011	2015	2019	2023	Muutus 2019/2023
Eksport	83 024	88 427	87 500	99 901	+14,2%
Raamatud, brošüürid jm trükised	14 455	23 207	23 881	25 538	+6,9%
Ajalehed, ajakirjad jm perioodika	48 266	41 415	34 514	35 315	+2,4%
Muud trükitooted	20 303	23 805	29 105	39 048	+34,2%
Import	15 092	16 011	16 319	16 390	+0,43%
Raamatud, brošüürid jm trükised	6 795	8 024	7 361	9 765	+33%
Ajalehed, ajakirjad jm perioodika	2 568	1 887	2 064	1 268	-39%
Muud trükitooted	5 729	6 638	6 894	5 355	-22%

Allikas: EKI (2021), Statistikaamet.

Trükitoodete ekspordi kogukäibes vähenes aastatel 2011–2019 ajalehtede, ajakirjade jm perioodika osakaal, kuid nüüdseks tundub langus olevat stabiliseerunud (vt Tabel 19). 2019. aastaga võrreldes on kõige enam kasvanud mujal liigitamata trükiste eksport.

Trükitoodetest imporditakse kõige enam reklaami jaoks mõeldud raamatuid ja brošüüre. Neid tuuakse Eestisse suuremas mahus kui 2019. a. Antud aastaga võrreldes on peaaegu kahekordistunud laste pildi- ja värviraamatute import.

Tabel 19. Enim eksporditud ja imporditud trükised 2011–2023 (tuhat eurot)

Nimetus	2011	2015	2019	2023	Muutus 2019/2023
Eksport					
Ajalehed ja ajakirjad (CN49029000)	47 820	41 414	34 514	35 315	+2,4%
Raamatud ja brošüürid reklaami jaoks (CN49019900)	7 780	14 786	15 839	21 476	+35,6%
Trükised, mujal liigitamata (CN49119900)	4 293	7 257	9 902	15 652	+58,1%
Ärireklaam (CN49111090)	9 788	11 618	14 505	9 087	-37,4%
Raamatud ja brošüürid (CN49011000)	6 634	8 398	8 021	4 032	-49,7%
Import					
Raamatud ja brošüürid reklaami jaoks (CN49019900)	6 378	7 398	7 049	9 424	+33,7%
Laste pildiraamatud, joonistus- või värvimisalbumid (CN49030000)	599	692	806	1 539	+90,9%
Trükised, mujal liigitamata (CN49119900)	1 775	1 349	1 823	1 276	-30,0%
Ajalehed ja ajakirjad (CN49029000)	2 548	1 879	2 058	1 268	-38,4%

Allikas: EKI (2021), Statistikaamet.

Suurimad Eesti trükiteodete ekspordi sihtriigid on olnud Soome, Rootsi, Norra, Holland ja Taani (Tabel 20). Riikide osakaalud on mõnevõrra muutunud, kuid peamised sihtriigid on püsinud samad juba 2015. aastast saati. Seejuures on kõige olulisem roll olnud Soomel ja Rootsil: müük nendele turgudele moodustas 2023. a Eesti trükiteodete eksporditulust veidi üle poole.

Trükiteodete impordi poolest olid 2023. a esirinnas Venemaa, Läti, Prantsusmaa, Suurbritannia ja Leedu. Kuigi pärast Ukraina sõja algust kehtestati paljudele Vene toodetele impordipiirangud, siis trükiteodet ei käi sinna alla.

Tabel 20. Peamised trükiteodete ekspordi sihtriigid 2011–2023 (tuhat eurot)

	Riik	2011		2015		2019		2023	Osakaal 2023
1.	Norra	19 594	Soome	22 545	Rootsi	26 289	Soome	27 513	27,5%
2.	Rootsi	17 796	Rootsi	22 205	Soome	22 299	Rootsi	25 915	25,9%
3.	Soome	17 705	Norra	17 684	Norra	12 278	Norra	8 718	8,7%
4.	Holland	7 932	Taani	5 941	Taani	6 540	Holland	8 249	8,3%
5.	Läti	3 782	Holland	5 162	Holland	5 359	Taani	7 473	7,5%
Kokku TOP 5 riikide eksport		67 587		73 538		72 765		77 868	
TOP 5 osakaal kogueksportist		81,4%		83,2%		83,2%		77,9%	

Allikas: EKI (2021), Statistikaamet.

Ka ajalehti, ajakirju jm perioodikat eksporditi 2023. a peamiselt Rootsi ja Soome (vt Tabel 21). Eelnevate aastatega võrreldes on kasvanud ka Prantsuse turu osatähtsus – sinna läks 2023. a 16% eksporditud ajalehtedest-ajakirjadest.

Tabel 21. Ajalehtede, ajakirjade jm perioodika peamised ekspordi sihtriigid 2011–2023 (tuhat eurot)

	Riik	2011		2015		2019		2023	Osakaal 2023
1.	Norra	15 575	Norra	12 599	Rootsi	10 461	Rootsi	9 066	25,7%
2.	Rootsi	9 850	Rootsi	10 265	Norra	8 086	Soome	7 461	21,1%
3.	Holland	5 659	Soome	4 994	Soome	4 715	Prantsusmaa	5 713	16,1%
4.	Venemaa	3 818	Taani	4 940	Taani	3 853	Taani	4 540	12,9%
5.	Leedu	3 575	Leedu	2 171	Läti	1 707	Norra	4 451	12,6%
Kokku TOP 5 riikide eksport		38 477		34 969		28 822		31 231	
TOP 5 osakaal kogueksportist		79,7%		84,4%		83,5%		88,4%	

Allikas: EKI (2021), Statistikaamet

Ajalehti ja ajakirju importisid Eestisse 2023. a kõige enam Suurbritannia, Leedu, Venemaa, Läti ja Soome. Need riigid moodustasid 91% kogu ajalehtede, ajakirjade jm perioodika impordist.

Raamatute, brošüüride jm trükiste olulisemad ekspordi sihtriigid ei ole 2019. aastaga võrreldes muutunud. Endiselt eksporditakse enim raamatuid, brošüüre jm trükiseid Soome, Rootsi ja Hollandisse (vt Tabel 22).

Tabel 22. Raamatute, brošüüride jm trükiste peamised ekspordi sihtriigid 2011–2023 (tuhat eurot)

	Riik	2011		2015		2019		2023	Osakaal 2023
1.	Soome	6 735	Soome	8 109	Soome	8 024	Soome	7 178	28,1%

2.	Rootsi	2 414	Rootsi	5 769	Rootsi	5 681	Rootsi	5 497	21,5%
3.	Holland	1 971	Holland	4 147	Holland	3 629	Holland	4 053	15,9%
4.	Läti	984	Suurbritannia	1 540	Norra	2 192	Norra	2 868	11,2%
5.	Norra	805	Norra	1 454	Läti	1 558	Läti	2 816	11,0%
Kokku TOP 5 riikide eksport		12 908		21 018		21 084		22 412	
TOP 5 osakaal kogueksportidist		88,3%		90,6%		88,3%		87,8%	

Allikas: EKI (2021), Statistikaamet.

Raamatute, brošüüride jm trükiste olulisemad impordiriigid olid 2023. a Venemaa, Läti, Prantsusmaa, Poola ja Belgia. Viie peamise importija turuosa moodustas kogu raamatute ja brošüüride impordist 73%.

Eesti raamatute turundus välisriikidesse

Raamatute väljaandmise litsentsilepingud on konfidentsiaalsed ja see jääb autori teada, kui suure summa eest ta oma teose tõlkeõigusi välisriigi kirjastusele müüb. Kui raamat on välismaal ilmunud, siis tavaliselt teavitavad sellest avalikkust Eesti Kirjanduse Teabekeskus ja Eesti Lastekirjanduse Keskus, mis omavad teavet välismaal ilmunud Eesti ilukirjandusteoste (proosa ja luule) ja lasteraamatute tõlgetest (sh infot nende autoriõiguste Eestist väljamüügi kohta).

2023. aastal ilmus kokku 109 Eesti ilukirjandusteoste tõlget, sh 32 lasteraamatut. 2023. a tõlgiti Eesti Kirjanduse Teabekeskuse andmetel Eesti kirjandust 24 eri keelde. Kõige enam tõlgiti soome (17 tõlget), läti (16 tõlget), vene (14 tõlget) ja ungari keelde (10 tõlget). Eesti Lastekirjanduse Keskuse andmetel tõlgiti Eesti lasteraamatuid 2023. a 12 keelde.

Tabel 23. Eesti kirjanduse tõlked aastatel 2011–2023

	2011	2015	2019	2023	Muutus 2019/2023
Tõlked kokku	74	81	82	109	+33%
sh lasteraamatud	16	24	31	32	+3,2%

Allikas: Eesti Teabekirjanduse Keskus, Eesti Lastekirjanduse Keskus.

Eesti Kirjastuste Liit, Eesti Kirjanduse Teabekeskus ja Eesti Lastekirjanduse Keskus tegelevad sellega, et tutvustada eesti kirjandust ja kirjanikke välisriikides ning võtta osa raamatumessidest ja muudest olulistest kirjandussündmustest. Näiteks on eestlased aastaid osalenud Helsingi raamatumessil, samuti on igal aastal osaletud Londoni ja Frankfurdi raamatumessidel ning Bologna lasteraamatumessil. 2022. a selgus, et 2025. a kevadel on Eesti Bologna lasteraamatumessi peakülaline, kes saab võimaluse tutvustada rahvusvahelisele publikule omamaist lastekirjandust.

Tõlked eesti keelde

Eesti kirjastajad ostavad tõlkeraamatu väljaandmise õiguse, lasevad selle tõlkida ning korraldavad tõlkeraamatu trükkimise. Eesti Rahvusraamatukogu rahvusbibliograafia andmebaasis registreeriti 2023. a 1 487 nimetust eesti keelde tõlgitud raamatuid ja brošüüre. Tõlkekirjanduse osakaal on seega jäänud püsima u 39% juurde.

Tabel 24. Eestis ilmunud raamatute ja brošüüride nimetuste arv keele järgi aastatel 2011–2023

	2011	2015	2019	2023	Muutus 2019/2023
Kokku raamatud ja brošüürid	3 716	3 976	3 597	3 863	+7,4%
tõlked eesti keelde	1 073	1 390	1 408	1 487	+5,6%
tõlkekirjanduse osakaal	28,9	35,0	39,1	38,5	

Allikas: Eesti Rahvusraamatukogu.

Vahekokkuvõte: Väliskaubandus

- ❖ Ligi 80% kogu Eesti kirjastusvaldkonna eksporditulust teenivad viis suuremat ettevõtet, mis tegelevad peamiselt ajalehtede ja ajakirjade kirjastamisega. Peamised ekspordi sihtriigid olid Läti ja Leedu.
- ❖ Eesti trükiteodete eksport ületas importi 2023. a enam kui seitse korda.
- ❖ Eesti trükiteodetust on läbi vaadeldud aastate iseloomustanud ekspordi suur osatähtsus müügitulust: 2023. a moodustas eksporditulu ligi 45% kogu sektori müügitulust.
- ❖ Eesti trükikodades trükitud toodete jaoks on peamised ekspordi sihtriigid olnud eelkõige Soome ja Rootsi, väiksemas mahus Norra, Holland ja Taani.
- ❖ 2023. aastal ilmus kokku 109 Eesti ilukirjandusteose tõlget, sh 32 lasteraamatut. Eesti kirjandust tõlgiti 24 eri keelde.
- ❖ Eesti keelde tõlgiti 1 487 nimetust raamatuid ja brošüüre, mis on u 39% kõigist ilmunud nimetustest.

4. Nõudlus

4.1 Siseturu tarbimismaht

4.1.1 Trükimahud

Raamatud ja brošüürid

Eesti Rahvusraamatukogu kirjastusstatistika 2023. a kohta näitab, et raamatuid trükitakse jätkuvalt miljonites, aga **trükitud raamatute arv on langustrendis**. Kui 2019. a trükiti u 3,3 miljonit raamatut aastas, siis 2023. a 2,7 miljonit eksemplari (vt Tabel 25). Trükiarvu vähenemist võib põhjustada muuhulgas järjest populaarsemaks muutuv nõudetrükk (*print on demand*), mis võimaldab kindla tiraaži asemel trükkida raamatut tellimuse peale, kas või ainult mõne eksemplari.

Tabel 25. Eesti raamatute ja brošüüride trükiarv 2011–2023 (mln eksemplari)

	2011	2015	2019	2023	Muutus (mln eksemplari) 2019/2023	Muutus 2019/2023
Kokku raamatud ja brošüürid	4,4	4,6	3,3	2,7	-0,6	-18,2%
sh lasteraamatud	1,1	1,3	0,9	0,4	-0,5	-55,6%
kooliõpikud	0,6	0,4	0,2	0,3	0,1	50%

Allikas: Eesti Rahvusraamatukogu väljaannete statistika

Ajakirjad

Eestis ilmus 2023. a 278 eri nimetusega ajakirja, mille kogutrükiarv oli ligi 10 miljonit. 2019. a ilmus 336 eri nimetusega ajakirja. Seega on vahepeelsel perioodil **vähenenud nii ajakirjade nimetuste arv kui ka nende trükiarv**: 2023. a trükiti 5 miljonit ajakirja vähem kui 2019. a.

Tabel 26. Eesti ajakirjade trükiarv 2011–2023 (mln eksemplari)

	2011	2015	2019	2023	Muutus (mln eksemplari) 2019/2023	Muutus 2019/2023
Kokku ajakirjad	17,0	19,9	15,0	10,0	-5	-33,3%

Allikas: Eesti Rahvusraamatukogu väljaannete statistika

Ajalehed

Alates 2021. aastast ei soovi kõik Meediaettevõtete Liidu liikmed oma tiraaže avaldada, mistõttu pole enam konkreetselt võrreldavat statistikat ajalehtede tiraaži kohta. Ilmselgelt on aga **vähenenud nii üleriiklike päevalehtede** (ilmuvad 4–6 korda nädalas), **regionaalsete nädalalehtede kui ka tasuta lehtede aastakeskmise kogutrükiarv ilmumispäeva kohta**. Suurima aastakeskmise tiraažiga päevaleht on Õhtuleht, mida 2023. a ilmus keskmiselt 32,3 tuhat eksemplari ilmumispäeva kohta (võrdluseks: 2019. a 42,1 tuhat ja 2015. a 48,6 tuhat). Üleriigilistest nädalalehtedest oli suurima keskmise tiraažiga Maaleht, mida anti välja 33,3 tuhat eksemplari ilmumispäeva kohta (2019. a 40,8 tuhat ja 2015. a 47,1 tuhat). Maakonnalehtedest oli varasemalt suurima tiraažiga Pärnu Postimees, kuid alates 2021. aastast ei avaldata enam mitme

maakonnalehe tiraažide kohta statistikat (nt Järva Teataja, Virumaa Teataja; Lõuna-Eesti, Pärnu ja Tartu Postimees).

Tabel 27. Eesti ajalehtede aastakeskmise tiraaž ilmumispäeva kohta 2011–2023 (tuhat eksemplari)

	2011	2015	2019	2023*
Kokku 4-6 korda nädalas ilmuvad päevalehed	210	163	144	41
üleriigilise leviga	162	119	103	41
maakonnalehed	48	44	41	-
Kokku 1-3 korda nädalas ilmuvad ajalehed	350	314	393	157
üleriigilise leviga	134	115	93	72
regionaalsed	51	37	56	35
tasuta lehed	165	162	244	50

* 2023. a tulemused ei ole varasemaga täpselt võrreldavad, sest alates 2021. aastast ei soovi kõik Meedialiidu liikmed enam oma tiraaže avaldada ning seega puudub nende kohta info.

Allikas: Eesti Meediaettevõtete Liit.

Eesti Meediaettevõtete Liidu andmetel oli 2023. aasta detsembris liikmesväljaannetel tasulisi digiteerimusi kokku enam kui 155 000. See on peaaegu kaks korda rohkem kui 2019. a lõpus, mil digiteerimusi oli 85 000. 2021. a teisest kvartalist alates avaldab EML digiteerimuste arvu kirjastuste/väljaandjate kaupa. 2023. a detsembris oli liikmesväljaannete tasulisi digiteerimusi Delfi Meedial 102 000, Äripäeval üle 26 000, Õhtuleht Kirjastusel ligi 25 000 ja Võrumaa Teatajal ligi 1300. Seega on konkurentsituatsioon **suurima digiteerimuste arvuga Delfi Meedia**. Kokkuvõttes saab aga öelda, et meediaväljaannete statistika on jätkuvalt lünklik, kuna ettevõtted peavad tellijate ja tiraažide andmeid ärisaladuseks ega soovi neid avaldada.

4.1.2 Raamatute ostumahud

Raamatute müügi kogunumbreid Eestis ei avaldata – teada on vaid Eesti Kirjastuse Liidu (EKL) liikmete 100 enim müüdud väljaande müüginumbrid. Seejuures soetavad märkimisväärse osa raamatute tiraažidest avalikud raamatukogud.

EKL-i menükite edetabeli eesotsas olid 2023. a Petrone Prindi teostatud ja Maxima tellimisel valminud laste tegelusraamatud „Eestisse rändama“ eesti keeles (15 500 eksemplari) ja vene keeles (10 500 eksemplari) ning „Eestisse rändama nupuvihik“ (9 300 eksemplari; vt Tabel 28). TOP 100-s olevaid raamatuid müüdi 187 394 eksemplari. Võrreldes 2018. aastaga langes menükite müük 27%²¹. Kuigi lasteraamatuid oli müüduimate raamatute esisajas 38 ning nende müügiarv oli suur, saab välja tuua, et edukad on kooliks ettevalmistavad raamatud ning klepsu- ja mänguraamatud, kuid lastele mõeldud ilukirjandusteoseid osteti vähe.

E-raamatute edetabelis oli esikohal A. Feeney krimiromaan „Kivi-paber-käärid“ (müüdi 2 750 litsentsi). Võrdluseks, 2019. a oli e-raamatutest suurima läbimüügiga E.L. James'i „Tumedam“, mida müüdi 804 litsentsi. Seega kinnitab menükite top trendi, et lugejad eelistavad e-raamatuid.

Tabel 28. Eesti Kirjastuste Liidu liikmete paberraamatute müügi TOP 5 Eestis 2015–2023.

Aasta	1.koht*	2.koht	3.koht	4.koht	5.koht
2023	„Eestisse rändama“ E. Petrone Petrone Print	„Eestisse rändama“ vene keeles E. Petrone Petrone Print	„Eestisse rändama“ nupuvihik E. Petrone Petrone Print	„Suur rohepesu käsiraamat“ J. Liiv Hea Lugu	„Naadimetsast paradiisiks.“ M. Palusalu Varrak
Läbimüük	15 500	10 500	9 300	5 017	4 619

²¹ Suur tabel: 2023. aasta müüduim raamat oli Epp Petrone "Eestisse rändama" Kirjandus. ERR. 09.02.2024

2019	„Minu Eesti seiklus“ K. Vainola Päike ja Pilv	„Minu Eesti seiklus“ vene keeles K. Vainola Päike ja Pilv	„Pliksi ja Plaksi nupuraamat“ J. Krutilova Päike ja Pilv	„Tont ja Facebook“ A. Kivirähk Varrak	„Eesti elusloodus. Kodumaa looduse teejuht“ R. Kuresoo, H. Relve, I. Rohtmets Varrak
Koguarv	20 769	12 950	10 195	8 116	4 537
2015	„Karneval ja kartulisalat“ A. Kivirähk Varrak	„Jaak Joala. Kuulsuse ahelad“ M. Kilumets Hea Lugu	TEA entsüklopeedia 12. köide TEA kirjastus	„Valmistume kooliks. Töövihik 1. osa“ P. Kula Koolibri	„Valmistume kooliks. Töövihik 2. osa“ P. Kula Koolibri
Koguarv	11 161	10 470	7 351	6 546	6 019

* Esitatud on raamatu pealkiri, autor, kirjastus.
Allikas: EKI (2021), Eesti Kirjastuste Liit

Oma müügiandmetabelid avaldavad ka kaks suurimat raamatute müügiketiti Rahva Raamat ja Apollo. 2023. a enimmüüdud paberraamat nii Rahva Raamatus kui Apollos oli Jessie Inchauspé' veresuhkrust rääkiv terviseramat „Glükoosirevolutsioon“ (vt allolevad tabelid). Populaarseim lasteraamat oli 2023. a juba teist aastat järjest J. Põldma ja H. Ernitsa loodud koeratüdruk Lotte seiklustest.

Tabel 29. Rahva Raamatu enim müüdud paberraamatute TOP 5 2019–2023

Aasta	1. koht*	2.koht	3.koht	4.koht	5.koht
2023	„Glükoosirevolutsioon“ J. Inchauspé Pegasus	„Kufi kokaraamat“ M. Ilover Pegasus	„Suur rohepesu käsiraamat“ J. Liiv Hea Lugu	„Leitajateküla pulmapidu“ J. Põldma Tammerraamat	„Minu soolane köök. Lõuna- ja õhtusöök lihtsalt ning maitvalt“ R. Värk Food Digital
2019	„Väike prints“ A. de Saint Exupery Rahva Raamat	„Tont ja Facebook“ A. Kivirähk Varrak	„Apteeker Melchior ja Pilaatuse evangeelium“ I. Hargla Raudhammas	„Pariis. Kakskümmend viis aastat hiljem“ T. Önnepalu EKSA	„Sipsik“ E. Raud Tammerraamat

* Esitatud on raamatu pealkiri, autor, kirjastus.
Allikas: EKI (2021), Rahva Raamat.

Tabel 30. Apollo enim müüdud paberraamatute TOP 5 2019–2023

Aasta	1. koht	2.koht	3.koht	4.koht	5.koht
2023	„Glükoosirevolutsioon“ J. Inchauspé Pegasus	„Teadvuse praktiline kasutamine“ I. Villido Human Books	„Kufi kokaraamat“ M. Ilover Pegasus	„Kohvrid ukse taha“ L. Valk Jes Kirjastus	„Minu soolane köök. Lõuna- ja õhtusöök lihtsalt ning maitvalt“ R. Värk Food Digital
2019	„Isa“ M. Raud FD Distribution OÜ	„Apteeker Melchior ja Pilaatuse evangeelium“ I. Hargla Raudhammas	„Taassünd“ M. Kerro Ühinenud Ajakirjad	„Lemmikloomade ja lemmikloomahoolduse entsüklopeedia“ D. Alderton, A. Edwards <i>et al</i> Sinisukk	„Minu lugu“ M. Obama Helios

* Esitatud on raamatu pealkiri, autor, kirjastus.
Allikas: EKI (2021), Apollo.

OÜ Eesti Digiraamatute Keskuse (edaspidi EDRK) andmetel oli 2023. aasta lõpus e-raamatute andmebaasis kokku 9 749 raamatut (võrdluseks, 2019. a 4 475 e-raamatut). 2021. aastal oli e-raamatute turumaht hinnanguliselt 1 miljon eurot, 2023. a aga 1,2 miljonit eurot. Suurema osa turust moodustasid tellimusteenused (64%), järgnesid üksikmüük (26%) ja raamatukogud (10%). EDRK andmetel olid 2023. aastal enimmüüdud e-

raamatud autorile/kirjastajale makstud tulude järgi „Ärahellitatud printsess“ (autor Brigitte Susanne Hunt), „Kuu teine pool“ (autor Urmas Vadi) ja „Salapäevik: kõigile lugemiseks“ (autor Mallu Mariann Treimann).

Populaarsemate raamatute pingeridadest ilmneb, et **Eesti lugejad hindavad paberraamatute puhul kodumaiseid autoreid**: mõlema poeketi kümnest müüdumast raamatust koguni kaheksa on eesti kirjanike looming. **Audio- ja e-raamatute tarbijad soovivad eelistada pigem välismaiseid autoreid**: Rahva Raamatu äpi audioraamatute TOP 10 hulgas oli vaid kaks eesti autorite teost ning sama äpi e-raamatute seas mitte ühtegi.

Žanride lõikes osteti paberraamatutest kõige rohkem ilukirjandust, seejärel lastekirjandust ning kolmandana psühholoogia ja tervise kategooriasse kuuluvaid raamatuid. Audioraamatute hulgas olid populaarsemad põnevikud, e-raamatute lugejate lemmikuteks aga armastusromaanid.²²

4.1.3 Laenutuste edetabel

Eesti Rahvusraamatukogu poolt koostatud ligi 900 raamatukogu ühises laenutuste edetabelis oli 2023. aastal esikohal Eno Rauda jutustus „Kalevipoeg“, mida laenutati erinevatest raamatukogudest 7392 korral. E-raamatutest oli populaarseim Delia Owensi teos „Kus laulavad langustid“. **E-raamatute laenutused ei ole veel paberraamatutele järgi jõudnud**: kui populaarseimat paberraamatut laenutati üle 7000 korra, siis e-raamatute loetuim teos kogus laenutuskeskkonnades MIRKO ja ELLU 637 kasutust. Audioraamatute laenutuste topis jõudis esikohale Kene Verniku „Hea une teejuht“, mida võeti kuulamiseks 428 korral.²³

Tabel 31. Raamatukogude paberraamatute laenutuste edetabel 2023. a

	Autor	Pealkiri	Laenutuste arv
1.	Eno Raud	„Kalevipoeg : Friedrich Reinhold Kreutzwaldi eepose järgi jutustanud Eno Raud“	7392
2.	Eero Epner	„Lembit Ulfsak“	7377
3.	Andrus Kivirähk	„Rehepapp ehk November“	6842
4.	Piret Raud	„Tobias ja teine B“	6365
5.	Nicola May	“Väike külaturg“	6199
6.	Eno Raud	„Sipsik“	5580
7.	Mika Keränen	„Varastatud oranž jalgratas“	5533
8.	Delia Owens	„Kus laulavad langustid“	5425
9.	Aidi Vallik	“Kuidas elad, Ann?“	5348
10.	Silvi Väljal	„Jussikese seitse sõpra“	5191

Allikas: Eesti Rahvusraamatukogu

4.1.4 Luges

2023. aastal luges vähemalt 15aastastest elanikest raamatuid 69% (võrdluseks, 2020. a 70% ja 2015. a 81%). Luges erinevates soo, vanuse ja haridustaseme gruppides ei ole 2020. aastaga võrreldes oluliselt muutunud. Jätkuvalt on naised suuremad lugejad kui mehed ning vanuse kasvades väheneb raamatute lugemine. Seevastu on positiivne seos lugemuse ja haridustaseme vahel: kõrgema haridusega elanike seas on rohkem inimesi, kes on aasta aja jooksul lugenud vähemal ühe raamatu (vt Tabel 32).

2023. a külastas iga kolmas vähemalt 15 aastane elanik raamatukogu.²⁴

²² [Kõige kuulatum audioraamat on eneseabiraamat „Mõtletagu munk“](#) 26.12.2023

²³ Eesti Rahvusraamatukogu [Üle-eestiline raamatukogude laenutuste top 20 on kõige enam Eesti kirjaniku nägu](#)

²⁴ Statistikaamet

Tabel 32. Eesti vähemalt 15aastaste elanike raamatute lugemine kirjandusžanri kaupa 2023. a (%)

	On lugenud raamatuid	sh ilukirjandust	sh aimekirjandust	sh õppekirjandust
Kokku	69,2	46,0	23,0	17,5
Mehed	60,3	34,1	23,0	14,1
Naised	77,0	56,4	22,9	20,4
15–24aastased	79,2	56,2	23,4	46,7
25–44aastased	72,5	38,9	20,9	20,8
45–64aastased	68,5	48,1	26,4	13,6
Vanemad kui 65aastased	60,6	47,8	21,0	3,3
Esimese taseme või madalama haridusega*	57,8	39,2	14,2	23,3
Teise taseme haridusega**	62,0	38,2	18,9	12,2
Kolmanda taseme haridusega	81,0	56,4	30,7	19,2

* Alghariduseta, algharidusega, põhiharidusega

** Kutseharidusega pärast põhiharidust, üldkeskharidusega, kutseharidusega koos üldkeskharidusega, kutseharidusega pärast üldkeskharidust, keskharidusega pärast põhiharidust

*** Keskeriharidusega pärast üldkeskharidust, kõrgharidus, magistrikraadiga, doktorikraadiga

Allikas: Statistikaamet

4.2 Avaliku sektori mõju

Kirjandus on Eesti omakeelse kultuuriruumi üks alustalasid, luues eeldused ka teiste valdkondade kestmiseks ja arenguks. Seetõttu toetab riik läbi Kultuuriministeeriumi Eesti autorite uute teoste loomist, kirjastamistegevust ning kirjanduse kättesaadavust.

Eriti oluliseks peetakse **raamatute kättesaadavust, lugemisharjumuse kujundamist ning kirjanduse väärtustamist ühiskonnas**. Hea (laste)kirjandus on seejuures võtmetähtsusega – just kvaliteetne kirjavara aitab kasvatada uusi lugejaid. Lugemishuvi kujunemisel mängivad kesksel rolli kodu, lasteaed ja kool. Üliolulist tööd teeb selles vallas Eesti Lastekirjanduse Keskus, mis oma valdkonna kompetentsikeskusena saab tegevustoetust riigieelarvest. Muuhulgas korraldab lastekirjanduse keskus koostöös kirjastustega loomekonkursse, et innustada Eesti autoreid looma uusi ja kõrgetasemelisi teoseid lastele ja noortele. 2007. a algatas lastekirjanduse keskus koos Kultuuriministeeriumiga **vastsündinule mõeldud kinkeraamatu traditsiooni**, kus iga kodumaal või ka väljaspool sündinud kodanik saab kingituseks eestikeelse raamatu. Alates 2015. aastast kannab kinkeraamat nime „Pisike puu“. Selle eesmärk on toetada laste lugemishuvi ja väärtustada eesti lastekirjandust. „Pisikese puu“ viimane, 2022. a ilmunud väljaanne kannab alapealkirja „Lapsepõlve lood ja laulud“.²⁵

Suurem osa kirjandusvaldkonna riigipoolsest toetusest läheb rahvaraamatukogudele teavikute soetamiseks. Nii tagatakse **raamatute kättesaadavus ning võrdsed võimalused ja ligipääs kirjandusele** sõltumata sissetulekust ja elukohast. Samuti toetab see kirjastusi ja autoreid, sest iga ostetud raamat tähendab tulu kirjastusele ja autorile (sh laenutushüvitiste kaudu). Avalik sektor rahastab ka õppekirjanduse ostmist koolidele. Tõsi, selleks ette nähtud summa õpilase kohta on püsinud muutumatuna alates 2011. aastast.²⁶

Alates 2016. aastast makstakse Eestis valitud kirjanikele ja ilukirjanduse tõlkijatele **kirjanikupalka**. Palka maksab Eesti Kirjanike Liit ja raha selleks eraldab Kultuuriministeerium. Ühe palga suurus on 1,1-kordne kõrgharidusega kultuuritöötaja miinimumpalk. Palka makstakse avaliku konkursi alusel valitud isikutele kolme aasta vältel. Kokku makstakse aasta jooksul kirjanikupalka 15 kirjanikule ja igal aastal vahetub viis kirjanikku. Kirjanikupalgaga kaasnevad sotsiaalsed garantiid (ravi- ja pensionikindlustus), mida loomestipendiumite ja

²⁵ [Ilmunud on uus vastsündinute kinkeraamat „Pisike puu“ - Eesti Lastekirjanduse Keskus](#)

²⁶ Raudla, H. Õpetajate Leht, 01.04.2025. [Kas õpikuvabadus avarab võimalusi või süvendab hariduslikku ebavõrdsust?](#)

preemiatega ei kaasne. Kirjanikupalga saajate valikukomisjoni kuuluvad Eesti Kirjanduse Teabekeskuse, Eesti Lastekirjanduse Keskuse, Eesti Kirjanike Liidu, Eesti Kirjastuste Liidu ja Eesti Rahvusraamatukogu esindajad.²⁷

Kultuuriministeerium toetab ka **kultuuriajakirjandust** SA Kultuurileht kaudu, mis annab välja Eesti tähtsamaid kultuuriajakirju ja -ajalehti (nt Sirp, Õpetajate Leht, Akadeemia, Looming jt). Need väljaanded kajastavad olulist osa eesti kultuurielust ning nende kaudu toimub kunstiloomingu, värskete ideede, ühiskondlike ja haridusalaste arutelude populariseerimine ja sügavuti mõtestamine.²⁸

Samuti toetatakse **tõlkimist**: Kultuurkapitali tõlkeprogrammi Hieronymus kaudu toetatakse ilukirjanduse klassika ning programmi Avatud Eesti Raamat abil filosoofiliste ja muude teoreetiliste tekstide eesti keelde tõlkimist. Nimetatud programmid on osaliselt toetatud ka erakapitali poolt. Tõlketoetuste abil rikastatakse kultuuripärandit ja nii jõuavad raamatuturule teosed, mis Eesti piiratud lugejaskonna tõttu ei pruugiks muidu siia jõuda. Samamoodi toetab riik ka tõlkijaid ja väliskirjastusi eesti väärtkirjanduse tõlkimisel võõrkeeltesse ning avaldamist väljaspool Eestit (selleks on Traducta programm).

Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali kaudu toetatakse kirjandusega seonduvaid tegevusi, sh **raamatute väljaandmist**.

Vahekokkuvõte: Nõudlus

- ❖ Raamatute trükiarv on vähenenud: kui 2019. a trükiti Eestis 3,3 mln raamatu ja brošüüri, siis 2023. a 2,7 mln.
- ❖ Samuti on vähenenud ajakirjade trükiarv 15 mln eksemplarilt 10 mln eksemplarini ning nimetuste arv 336-lt 278-ni.
- ❖ Ajalehtede kohta puudub täpne statistika, kuid ka olemasolevad andmed kinnitavad, et ajalehtede keskmine trükiarv ilmumispäeva kohta on langenud. Seevastu ajalehtede tasulisi digiteerimusi on peaaegu kaks korda rohkem kui 2019. a.
- ❖ Populaarsemate paberraamatute ostumahud on vähenenud: võrreldes 2018. aastaga langes menukite müük 27%. Populaarsemate e-raamatute müük seevastu on kasvanud. Samas on suurusjärgud veel väga erinevad: kui menukaimat paberraamatut müüdi 2023. a 15 500 eksemplari, siis menukaimat e-raamatut 2 750 litsentsi.
- ❖ Eesti lugejad hindavad paberraamatute puhul kodumaiseid autoreid: kahe suurema raamatupoeketi kümnest müüdumast raamatust koguni kaheksa on eesti kirjanike looming. Audio- ja e-raamatute tarbijad seevastu eelistavad pigem välismaiseid autoreid.

²⁷ [Kirjanikupalk](#)

²⁸ [Kultuurileht](#)

5. Organisatsioon ja poliitika

5.1 Organisatsioonid

Eesti Kirjastuste Liit

Eesti Kirjastuste Liit²⁹ loodi 1991. aastal. Liidu liikmeks on 2024.a seisuga 30 kirjastust. Liidu põhieesmärgiks on arendada kirjastustegevust Eestis ning selle kaudu Eesti kultuuri, esindada

ja kaitsta kirjastajate huve suhetes riigiinstitutsioonidega, paberi- ja trükitööstusettevõtetega, autoriõiguse kaitse organisatsiooniga, raamatukaubandusega, raamatukogudega jne. Eesti Kirjastuste Liit valib Aasta raamatusõbra tiitlisaaja, korraldab Tallinna raamatumessi ja koostab iga-aastaselt menuraamatute edetabelit. Koostöös Rahvusraamatukogu, Eesti Kujundusgraafikute Liidu, Eesti Lastekirjanduse Keskuse ja Eesti Trüki- ja Pakenditööstuse Liiduga korraldatakse 25 Eesti kaunima raamatu ja 5 Eesti kaunima lasteraamatu konkursi. Samuti korraldab liit Eesti osalemist ja väljapanekuid rahvusvahelistel raamatumessidel Bolognas, Londonis, Frankfurdis ja Helsingis.

Eesti Kirjanike Liit

Eesti Kirjanike Liit³⁰ asutati 1922. aastal. 2025. a on liidul 353 liiget nii kodu- kui ka välismaal: kirjanikud, ilukirjanduse tõlkijad, kirjanduskriitikud ja -teadlased. Eesti Kirjanike Liidu tõlkijate

seksioon (EKLTS) loodi 2012. aastal ja see ühendab Eesti kirjandustõlkijaid. Liidu eesmärgiks on kirjandusliku kultuuri tõstmine, oma liikmete huvide ja õiguste kaitsmine. Eesti Kirjanike Liit korraldab nii rahvusvahelisi kui kodumaiseid kirjandusüritusi, luulelugemisi, konverentse ja seminare, kirjanike reise, konkursse ning kõikvõimalikke muid kultuurisündmusi. Kirjanike Liit saab riigilt toetust loomeliitude seaduse alusel. Alates 2016. a maksab Kirjanike Liit valitud kirjanikele/tõlkijatele kirjanikupalka. Selleks eraldab raha kultuuriministeerium. Kirjanikupalk määratakse kolmeks aastaks. Ühe palga suurus on 1,1 kõrgharidusega kultuuritöötaja miinimumpalka koos kõigi maksudega. Palgasaajate valimiseks kuulutab Eesti Kirjanike Liit välja avaliku konkursi. Kandidaatide seast valiku tegemiseks kutsub liidu juhatus kokku laiapõhjalise valdkondliku ekspertkomisjoni.

Eesti kirjanike ja teoste tutvustamiseks on kirjandusfestivalid HeadRead Tallinnas ja Prima Vista Tartus. Nende korraldamisega tegelevad vastavalt Headread MTÜ ja MTÜ Kirjandusfestival Prima Vista.

Eesti Ajakirjanike Liit³¹ (EAL) asutati 1919. aastal ja on kutselisi ajakirjanikke ja meediatöötajaid ühendav vabatahtlik, poliitiliselt sõltumatu loome- ja kutseliit. EAL on Rahvusvahelise Ajakirjanike Föderatsiooni (IFJ) ja Euroopa Ajakirjanike Föderatsiooni (EFJ) täisliige. EAL kuulub Eesti Kultuuri Kotta (EKK) ja Eesti Ametühingute Kesklitu. Liidu eesmärk on Eesti ajakirjanduskultuuri hoidmine, arendamine ja väärtustamine ning

liikmete loometegevuse edendamine. Oma tegevuses lähtub liit liikmete sotsiaalsete, majanduslike, töö- ja kutsealaste õiguste ning huvide kaitsmisest ja esindamisest.

²⁹ [Eesti Kirjastuste Liit](#)

³⁰ [Eesti Kirjanike Liit](#)

³¹ [Eesti Ajakirjanike Liit](#)

Eesti Meediaettevõtete Liit

Eesti Meediaettevõtete Liit³² (EML) asutati 1990. aastal ja kandis algselt Eesti Ajalehtede Liidu nime, kuid seoses liikmeskonna laienemisega muudeti 2019. a nime. Tegemist on meediakanalite ühistes huvides tegutseva organisatsiooniga, mille liikmeskonda kuuluvad ajalehed (26 liiget), ajakirjad (13 liiget), portaalid (8 liiget), telekanalid (1 liige). EML kaitseb oma liikmete ühiseid huve ja õigusi, lähtudes demokraatliku ajakirjanduse rahvusvaheliselt tunnustatud põhimõtetest. EML esindab liikmeid seadusloome, levi, trüki, reklaami, omandisuhete jm suunamisel, arendab koostööd meediaorganisatsioonidega nii kodu- kui välismaal ning kogub ja avaldab meediastatistika. EML-i finantseeritakse liikmemaksudest.

Eesti Kirjanduse Selts on akadeemiline teadusselts, mis asutati 1907. aastal. Selts koondab kirjandushuvilisi üle Eesti, korraldab kirjandusüritusi, algatab muid kirjandusega seotud ettevõtmisi ning pakub kooskämismõimalust inimesetele, keda seob armastus kirjakultuuri vastu.

Eesti Kirjanduse Teabekeskus³³ (ELIC, Estonian Literature Centre) on 2001. aastal Eesti Kirjanike Liidu ja Kirjastuste Liidu poolt loodud mittetulundusühing, mille eesmärgiks oli luua eesti kirjandusele laiemat kõlapinda väljaspool Eestit. Keskus on sõltumatu kirjandusagentuur, mis töötab selle nimel, et võimalikult palju võimalikult head eesti kirjandust ilmuks väljaspool Eestit võimalikult heas tõlkes. Selleks loob ja arendab keskus suhteid väliskirjastajatega, koolitab eesti kirjanduse tõlkijaid ja hoiab neid kursis eesti kirjanduses toimuvaga, lähetab eesti kirjanikke välisfestivalidele ja valmistab ning levitab teabematerjale eesti kirjanduse kohta. Eestis korraldab keskus regulaarselt eesti kirjanduse tõlkijate tööseminare ja luuletõlke meistriklasse. Keskus osaleb aktiivselt rahvusvahelistel raamatumessidel Frankfurtis, Londonis, Helsingis ja mujal. Keskus haldab eesti kirjanikke

ja nende loomingut tutvustavat ingliskeelset veebilehte (www.estlit.ee), mis on eeskätt suunatud väliskirjastajatele ja eesti kirjanduse huvilistele terves maailmas. Keskuse tegevust rahastab Kultuuriministeerium.

Eesti Lastekirjanduse Keskus³⁴ asutati 1998. aastal Eesti Lasteraamatukogu õigusjärglasena. Lastekirjanduse Keskus kogub ja säilitab eestikeelseid ning Eestis ilmunud lasteraamatuid- ja ajakirju, maailma lastekirjanduse klassikat ja auhinnatud teoseid originaalkeeltes, lastekirjandusalaseid teatmeteoseid, monograafiaid ja ajakirju ning illustraatorite originaalloomingut. Keskus pakub lugemisvara valdavalt kuni 16-aastastele lastele ja noortele. Lastekirjanduse Keskus koostab ja haldab lastekirjanduse-alaseid andmekogusid ja e-kataloogi, koordineerib lastekirjanduse uurijate koostööd, vahendab teavet valdkonna professionaalidele ja teistele

asjahuvilistele, korraldab seminare ja teabepäevi, kirjastab lastekirjanduse-alaseid väljaandeid. Keskuse ülesandeks on ka lastekirjanduse populariseerimine nii kodu- kui välismaal.

Eesti Lastekirjanduse Keskus korraldab koostöös kirjastustega käsikirjade võistlusi, et innustada Eesti autoreid looma uusi ja kõrgetasemelisi teoseid lastele ja noortele. Põlvepikuraamatu konkursi sihtgrupiks on kuni 7-aastased lapsed, lastejutuvõistluse "Minu esimene raamat" sihtgrupiks on 5–9-aastased lapsed ja Noorteromaanivõistluse sihtgrupiks 14–18-aastased noored.

Sihtasutus Autorihüvitusfond³⁵ loodi 2004. a jaanuaris Eesti Kirjanike Liidu, Eesti Kirjastuste Liidu ja Eesti Kujundusgraafikute Liidu poolt. Autorihüvitusfondi eesmärk

³² [Eesti Meediaettevõtete Liit](#)

³³ [Eesti Kirjanduse Teabekeskus](#)

³⁴ [Eesti Lastekirjanduse Keskus](#)

³⁵ [Autorihüvitusfond](#)

on hüvituse maksmine autoritele ja autoriõiguste omajatele avalikest raamatukogudest teoste laenutamise ja reprograafilise reprodutseerimise eest.

Laenutushüvitis 2023. aasta eest arvestati välja rahvaraamatukogude 3,78 mln elektrooniliselt registreeritud laenutuse põhjal. Raamatute laenutuste eest jaotati 1768 autori ja autoriõiguste omaja vahel 1,42 mln eurot. Hüvitist said originaalkeelse teose originaalteksti autorid (sh autorid, ees- ja järelsõna autorid, koostajad), tõlgitud teose originaalteksti autorid, tõlkijad ja kunstilise vormi autorid. Paljundushüvitiseks jagati 2023. a 111 931 eurot, mis jagunes 50% kirjastajatele, 20% õppe- ja teaduskirjanduse ning 30% muu kirjanduse autoritele. Hüvitus arvestati välja 1767 autorile ja 66 kirjastajale.

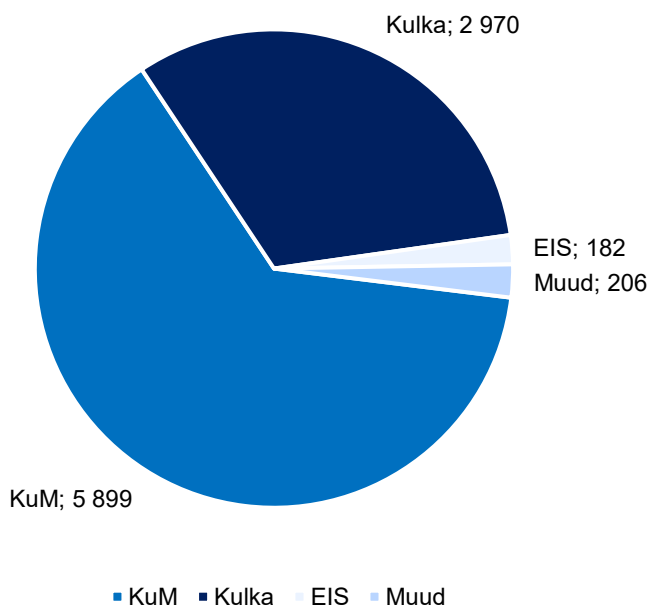
Eesti Trüki- ja Pakenditööstuse Liit³⁶ (ETPL) asutati 1996. aastal. Kuni 2016. aastani oli liidu nimeks Trükitehnikate Liit. Liit esindab 41 trükiettevõtet. ETPL tegevuse eesmärgiks on ühendada Eesti trüki- ja pakenditööstuse ettevõtteid ja arendada nende koostööd ning Eesti trüki- ja pakenditööstust.

Samuti aidatakse kaasa ausa konkurentsivõime ning toetava majanduskeskkonna tagamisele. ETPL koostab igal aastal Eesti trükisektori statistikat, mis kajastab ka nende ettevõtete andmeid, kelle põhitegevusalaks ei ole trükindus. ETPL on Euroopa keske trükiliidu Intergraf liige, Eesti Kaubandus-Tööstuskoja ja Eesti Töandjate Keskliidu liige ning võrgustiku Two Sides Nordic partner.

5.2 Riiklikud toetusmeetmed

Kirjandusvaldkonna toetuseks eraldavad raha valdavalt Kultuuriministeerium ja Eesti Kultuurkapital (vt Joonis 4). Kirjastamise valdkonda finantseeriti 2023. a riigieelarvest 8,9 miljoni euroga, mis on ligi kolmandik enam kui 2019. a.

Joonis 4. Kirjastamisvaldkonna toetuste jagunemine 2023. a (tuhat eur)

Kultuuriministeeriumi eelarvest said 2023. a tegevustoetust Kultuurileht SA, Eesti Kirjastuste Liit³⁷ ja Eesti Kirjanduse Teabekeskus. Kultuuriministeeriumi haldusalas tegutseb eelarvelise asutusena Eesti Lastekirjanduse Keskus. Samuti rahastab Kultuuriministeerium Autorihüvitusfondi kaudu makstavaid laenutus- ja reprograafiahüvitisi.

³⁶ [Eesti Trüki- ja Pakenditööstuse Liit](#)

³⁷ Eesti Kirjastuste Liit saab KuM-ilt toetust Eesti väljapanekute korraldamiseks rahvusvahelistel raamatumessidel Londonis, Bolognas, Frankfurtis ja Helsingis.

2023. eraldati Eesti Kirjanike Liidule loomeliitude seaduse (LLS) alusel Kultuuriministeeriumi eelarvest 102,8 tuhat eurot. Lisaks sai Kirjanike Liit toetust kirjaniku palga maksmiseks.

Kultuuriministeerium toetab rahvaraamatukogudele teavikute soetamist. Seda on käsitletud raamatukogude ülevaates.

Tabel 33. Kirjastamise valdkonna finantseerimine 2019 ja 2023 (tuhat €)

Institutsioon	2019	2023
Finantseerimine riigieelarvest	6 632	8 910
Kultuuriministeerium	4 087	5 899
SA Kultuurileht	2 631	3 426
Autorihüvitusfond SA	266	650
Eesti Kirjanike Liit MTÜ (kirjaniku palk)	-*	385
Eesti Kirjastuste Liit (osalemine rahvusvahelistel messidel)	177	242
Eesti Kirjanduse Teabekeskus MTÜ	170	170
Eesti Lastekirjanduse Keskus	780	923
LLS-i alusel tehtud toetused Eesti Kirjanike Liidule	63	103
Eesti Kultuurkapital	2 410	2 970
Kirjanduse Sihtkapitali toetused, stipendiumid, aastapreemiad	1 662	2 142
Avatud Eesti Raamat	231	198
Traducta	177	187
Hieronymus	88	113
Eesti Kultuurkapitali nõukogu eraldised	252	264
<i>sh õppejõu loometegevuse toetamise stipendium</i>	40	100
Kirjanduse Sihtkapitali ekspertgrupid	-	66
Keskonnainvesteeringute Keskus	135	41
Muu finantseerimine	49	
EIS-i toetused**	49	182
KOV-ide toetused	-*	129
Põhjamaade Ministrite Nõukogu	-	36
KOKKU	6 681	9 257

*2019. a aruandes ei olnud kirjanikupalka ega KOV-ide toetusi välja toodud

**Nii 2019 kui 2023. a on kajastatud ainult kirjastamisettevõtete toetusi.

Eesti Kultuurkapitalil on kirjandusliku kõrgkultuuri ja kirjanduse populariseerimise edendamiseks **kirjanduse sihtkapital**. Selle kaudu jagatakse aastapreemiaid, elutöötoetusi ja stipendiume. Lisaks sellele toetatakse kirjanduse valdkonda ka erinevate programmide kaudu (Avatud Eesti Raamat, Hieronymus, Traducta) ja kultuurkapitali nõukogu eraldistega. Võrreldes 2019. aastaga on 2023. aastal **kultuurkapitali poolt kirjandusvaldkonnale väljamakstavate toetuste maht kasvanud ligi 20%**, ulatudes peaaegu 2,9 mln euroni (2019. aastal 2,4 mln eurot). Suurimad üksiksummad olid Eesti Kirjanike Liidu tegevustoetus 2024. aastaks summas 184 000 € ning kirjandusfestivalide HeadRead ja Prima Vista korraldamine 2024. a (vastavalt 66 000 ja 50 000 €)

Tõlkeprogramm **Avatud Eesti Raamat** on Avatud Eesti Fondi poolt 1994. a loodud tõlkeprogramm, mille eesmärk on toetada filosoofiliste ja teoreetiliste tekstide eesti keelde tõlkimist ning avaldamist. Avatud Eesti Raamatu programmi võttis 2004. aastal üle Eesti Kultuurkapital. Avatud Eesti Raamatu programmile eraldati 2023. aastal 198 tuhat eurot, mis on 14% vähem kui 2019. aastal.

Traducta programm toetab tõlkijaid ja väliskirjastusi eesti väärtkirjanduse tõlkimisel võõrkeeltesse ja selle avaldamist väljaspool Eestit. Traducta programm toetab ainult kvaliteetse tõlkega teoseid. Erandkorras toetatakse ka kirjandusteose katkendi tõlkimist, kuid sama katkendi ilmumisel tõlke teose osana selle tõlkimist

uuesti ei toetata. Traducta programmi eelarve oli 2023. aastal ligi 187 tuhat eurot (võrdluseks, 2019. a 177 tuhat eurot).

Tõlkeprogramm Hieronymus on Eesti Kirjanike Liidu tõlkijate sektsiooni ja Eesti Kultuurkapitali algatus koostöös erakapitaliga. Selle eesmärk on toetada klassikalise ilukirjanduse tõlkimist eesti keelde. "Klassika" all peab tõlkeprogrammi komisjon silmas esmajoones vanemat püsiväärtuslikku kirjandust ja nende kirjanike teoseid, kelle autoriõigused on vabad (st autori surmast on möödunud vähemalt 70 aastat). Hieronymuse programmile eraldati 2023. aastal kultuurkapitali poolt 113 tuhat eurot.

Väiksemas mahus toetasid kohalikku kirjanduselu ka maakondlikud ekspertgrupid. Need toetused läksid valdavalt kohalikele raamatukogudele kirjanduslike ürituste korraldamiseks ja ka autoritele teoste väljaandmiseks.

Varasemalt on **Keskonnainvesteeringute Keskus** (KIK) rahastanud keskkonnaprogrammi raames keskkonnavalaste trükiste koostamist ja väljaandmist. Need summad on alates 2019. aastast oluliselt vähenenud. 2023. a toetati nelja kirjastamisega seotud projekti: kaks neist olid elanike jäätmealase teadlikkuse tõstmisega seonduvad trükised Tori ja Kastre valla elanikele, lisaks toetas KIK linnuhuviliste teabeleht Tiirutaja väljaandmist 2024–2025. a (27 252€) ja Eesti Ornitoloogiaühingu ajakirja Hirundo (9 267 €).

Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutus (EIS) toetas 2023. a kirjastamisvaldkonnas ajakirjade kirjastamisega tegelevat Nuti Grupp OÜ-d (digipöörde toetus 146,6 tuhat eurot) ning Praktikal Education OÜ'd (innovatsiooniosak haridusliku simulatsioonimängu digilahenduse prototüübi arenduseks ca 35 tuhat eurot). Kokku toetas EIS seega kirjastamisvaldkonna ettevõtteid ligi 182 tuhande euroga.

EIS toetas suures mahus kirjastamise sidusvaldkonda ehk trükindust. Viis ettevõtet (Tallinna Raamatutrükikoja OÜ, OÜ K-PRINT, TT Print OÜ, AS PRINTALL ja Kuuli Trükikoja OÜ) said kokku 663 tuhat eurot toetust ettevõtte digipöördeks. Samuti toetati Ellington Printing OÜ müügi ja ostuarvete automatiseerimist, Print Best OÜ sai varustuskindluse ja innovatsiooniosaku toetust ning Ecoprint tuge roheauditi läbiviimiseks. Kokku toetas EIS trükiteöstust 921,5 tuhande euroga. Kuna käesoleva uuringu fookuses on kirjastamise sisuline arendamine, mitte tootmistehnoloogiad, on toetuste analüüsis arvesse võetud üksnes need toetusi, mis on otseselt seotud kirjastustegevuse, sh sisu loomise, digiarenduse ja levitamisega.

Tallinna ja Tartu linn toetasid 2023. a kirjandusfestivalide korraldamist ja erinevaid MTÜ-sid kokku 129 tuhande euroga. Tartu linn annab koos Tartu Kultuurkapitaliga välja ka linnakirjaniku stipendiumi kultuuriväärtusega ilukirjanduse või publitsistikaga tegelevale isikule, kes elavdab Tartu kirjanduselu.

Põhjamaade Ministrite Nõukogu toetas 2023. a Eesti Kirjanduse Seltsi 36 550 euroga. See oli mõeldud kokku viiele kirjanikule 2-kuulise residentuuriprogrammi pakkumiseks.

5.3 Seosed teiste (loome)valdkondadega

EMTAK 2008 jaotuse järgi kuulus kirjastamine info ja side majandusharu koosseisu, EMTAK 2025 järgi vaadatakse kirjastamist koos ringhäälingu, sisu tootmise ja levitamiseks. Mõlemal juhul tuleb välja tihe seos paljude teiste valdkondadega, sest kirjandus ja kirjastamine toimivad sisu looja, levitaja, tõlgendaja ja vahendajana. Seega kaudselt on kirjastamine seotud kõigi valdkondadega, kus on vaja kirjalikult infot edasi anda.

Trükiteöstus on kirjastamise otsene tootmispartner: suur osa raamatutest, ajakirjadest, õpikutest jms jõuavad füüsilise vormini trükkides. Kirjastamine on tihedalt seotud ka **infotehnoloogiaga**, kui välja antakse e-raamatuid, vahendatakse neid digiplatvormide kaudu, kasutatakse veebipõhiseid kujundus- ja trükiteenuseid jne.

Suur osa õpikuid, käsiraamatuid ja akadeemilisi väljaandeid ilmub kirjastuste kaudu. Seega on kirjastamine seotud **hariduse ja teadusega** ning toetab teadmiste levikut. Samas on ka seda seost oluliselt mõjutanud IT areng ning digiplatvormid on muutnud juurdepääsu nii õppematerjalidele (nt Eestis Opiq) kui ka teadusartiklitele (nt ResearchGate): enam ei ole teadmistele juurdepääsuks vaja tingimata füüsilist toodet.

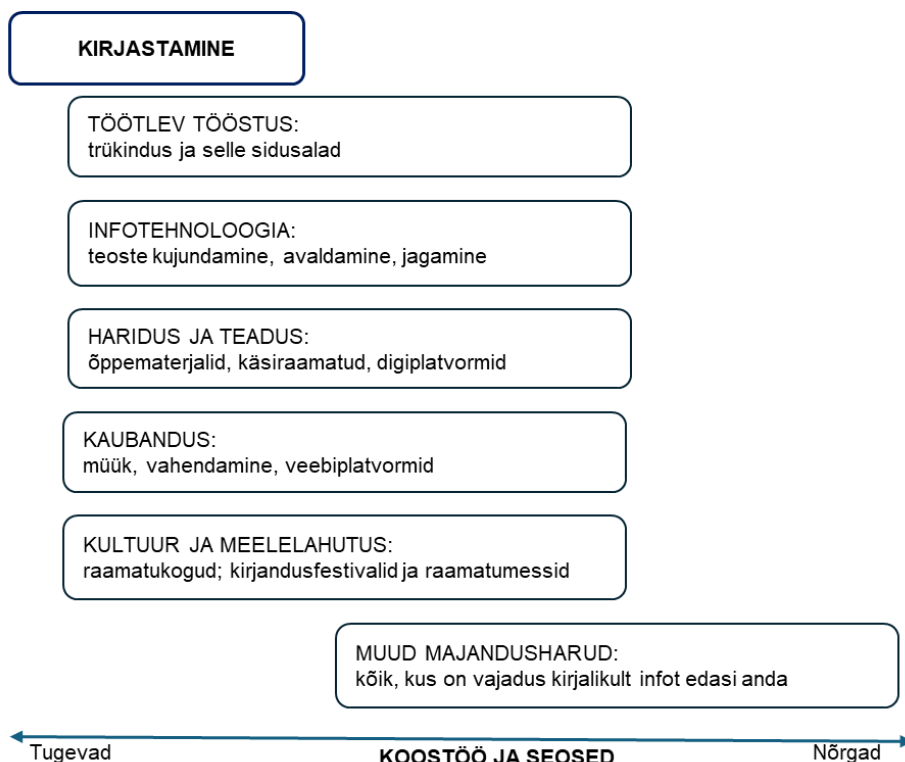
Kirjastamine ei tähenda ainult teoste loomist ja tootmist, vaid ka nende turustamist, levitamist ja müümist. Toimetatud, kujundatud ja trükitud raamatud, ajalehed jm realiseeritakse **kaubanduses** – seda nii kodu- kui

välismaal ja nii füüsilises poes (nt spetsiaalsed raamatupoed Rahva Raamat, Apollo või kaubandusketid) kui ka e-poodides (nt www.apollo.ee, www.rahvaraamat.ee, www.raamat24.ee, www.kriso.ee, Amazon jne).

Kirjastamine aitab säilitada ja edastada rahvuslikku kultuuripärandit. Nii on kirjastamine seotud **kultuuriga**. Samuti on raamatute lugemine üks osa **meelelahutusest** ning raamatute sisu kantakse sageli üle ka teistesse formaatidesse (filmidesse, seriaalidesse, teatrietendustesse, mängudesse jne). Kirjandusfestivalid ja raamatumessid on kohtumispaigad, kus kirjastuste, autorite, kultuuri- ja meelelahutustööstuse ning publiku vahel võivad tekkida tähenduslikud sidemed.

Järgneval joonisel on kujutatud kirjastamise seost mõningate teiste majandusharudega, kuid ilmselgelt ei ole tegu ammendava loeteluga.

Joonis 5. Kirjastamise seosed teiste majandusharudega

Loomemajanduse tegevusaladest on kirjandusel ja kirjastamisel tihe seos kultuuripärandi (mäluasutused ehk raamatukogud, muuseumid), reklaami, kunsti, audiovisuaalvaldkonna, meelelahutustarkvara ja disainiga. Ühelt poolt pakub kirjandusvaldkond teistesse loomevaldkondadesse (nt **filmi, televisiooni, teatrisse**) sisendit (nt läbi näite- ja stsenaariumikirjanike tegevuse), samas saab kirjastamine ise tuge nt kunstnikelt raamatuillustratsioonide ja kujunduse näol. Lasteraamatutes ja koomiksites on **kunst** visuaalselt sama tähtis kui tekst. Raamatute kujundus, tüpograafia ja küljendus on **disainiprotsessid**, mis kuuluvad samuti loomevaldkonda. Kunstnikud ja disainerid on kirjastamisega tihedalt seotud, sest nende töid on võimalik läbi kirjastamise avaldada (fotokunst, reklaamdisain, kunstialbumid, ülevaated jne) ning seeläbi vahendada laiemale publikule.

Üha tihedam on kirjanduse seos **mängutööstusega**, kus kirjanikel on oluline roll kaasahaaravate narratiivide loomisel. Kirjanikud ja stsenaaristid panustavad mängude sisulisse ülesehitusse, karakterite arengusse ning üldisesse mängumaailma loomisesse, muutes mängukogemuse emotsionaalselt kaasavamaks ja sisukamaks.

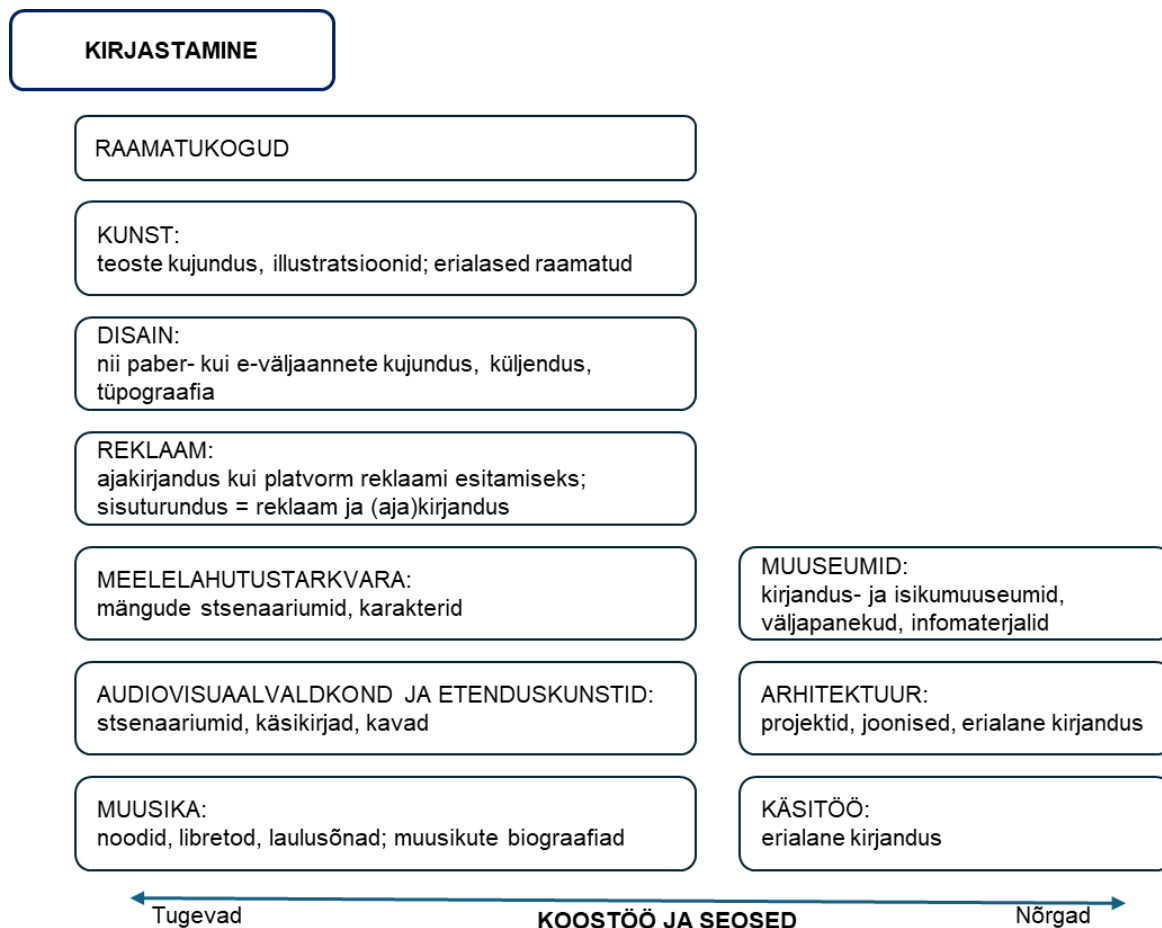
Kirjastused avaldavad noote, libretosid, laulusõnu ning tagavad seeläbi autoritele (heliloojatele, sõnade autoritele) levitamise ja autoritasud. Samuti avaldavad kirjastused muid **muusikaga** seotud teoseid (nt muusikute biograafiaid). Ka on laulusõnad sageli luulevormis tekstid, millel on iseseisev kirjanduslik väärtus.

Kirjastamine ja **reklaam** on samuti tihedalt seotud. Ajakirjandus pakub ettevõtetele platvormi oma toodete ja teenuste reklaamiks. Suur osa eriti kommertsväljaannete tulust tulebki reklaamist. Ajakirjanike töö annab sisendi ka sisuturundusel, kus reklaam on n-ö pakendatud (aja)kirjanduslikku sisusse.

Materjalide kirjastamise ja trükkimise osas toetab kirjastamine kõiki teisi loomevaldkondi. Lisaks ilmub SA Kultuurileht poolt välja antavates ajakirjades ja ajalehtedes Sirp, Müürileht ja Õpetajate Leht oluline osa arvustustest ning kriitikat tagasisidena teistele loomevaldkondadele.

Uuringus osalenute arvates on keeruline hinnata loomevaldkondade vahelise koostöö tugevust või nõrkust. Pigem nähakse, et koostöö teiste loomevaldkondadega on pidev ja väga oluline. Alloleval joonisel on välja toodud mõned näited kirjastamise seostest teiste loomevaldkondadega.

Joonis 6. Kirjastamise seosed teiste loomemajanduse valdkondadega

6. Haridus ja kutse omandamine

Eestis ei ole võimalik õppida otseselt kirjanikuks – teekond selleni on individuaalne ja riiklik toetus pigem kaudne. Pakutakse küll loovkirjutamise kursuseid ning ülikooli tasemel on õppekavad tõlkijatele.

Küll aga valmistab Eesti haridussüsteem kirjastamise valdkonna jaoks laiemalt ette üldjuhul piisava kvalifikatsiooniga töötajaid, nt ajakirjanikke, toimetajaid, tõlke, kujundajaid jne. Sõltuvalt ettevõtte spetsiifikast juhendatakse ja koolitatakse värskelt kooli lõpetanud inimesi edasi ettevõttes või suunatakse nad täiendkoolitustele. Kuna kirjastamine on tihedalt seotud paljude teiste loomemajanduse valdkondadega, on töötajatel sageli väga erinev hariduslik taust. Sageli on ühe eriala lõpetanud inimesel võimalus valida, millisesse loomemajanduse valdkonna ettevõttesse ta tööle asub – näiteks võib graafiline disainer töötada küljendaja-kujundajana kirjastamisettevõttes, aga ka disainerina reklaami- või disainiettevõttes. Elukutselisi raamatuillustraatoreid ei ole Eestis arvukalt ja neid ka ei koolitata, kuid raamatute kujundamise kunstilise tasemega on valdkonna spetsialistide arvates seis pigem hea³⁸.

Kirjastamise ning trükinduse ja selle sidusalade ettevõtetele koolitatakse sobivat personali Tallinna Polütehnikumis, Tartu Kunstikoolis, Kuressaare Ametikoolis, Pärnu Saksa Tehnoloogiakoolis, Ida-Virumaa Kutsehariduskeskuses, Tallinna Ülikoolis, Tartu Ülikoolis ja Eesti Kunstiakadeemias. Kutsehariduse omandas 2023. aastal kokku 109 ja kõrghariduse 170 lõpetajat. Võrreldes 2019. aastaga on 2023. a kutsehariduse lõpetajate arv kasvanud rohkem kui kaks korda, kõrgharidusega lõpetajate arv on tõusnud 4%.

Tallinna Polütehnikumis on võimalik õppida printmeedia (varem trükitehnoloogia) eriala (4. tase) nii põhihariduse kui ka keskhariduse baasil. Printmeedia erialadel toimub spetsialiseerumine trükkali või trükiettevalmistaja erialale, lisaks omandatakse digitrükkali eriala. 2023. aastal lõpetas trükitehnoloogia eriala 20 õpilast.

Eesti Trüki- ja Pakenditööstuse Liit (ETPL) omab õigust anda (koostöös Tallinna Polütehnikumiga) kutsestandardeid järgmistele kutsetele: trükiettevalmistaja (tase 4), digitaalse trükiseadme operaator (tase 4), trükiste järeltöötlusseadmete operaator (tase 4), ofsettrükkal (tase 4). Kutsekoja andmetel on ETPL aastatel 2008–2023 andnud välja 482 kutsetunnistust. 2023. a said kutsetunnistuse 21 digitaalse trükiseadme operaatorit, 16 trükiettevalmistajat, 6 ofsettrükkalit.

Tartu Kunstikool pakub nii põhi- kui ka keskhariduse baasil kujundaja (4. tase) ja kunstnik-kujundaja (5. tase) jätkuõpet ning üheaastast õpipõisõpet, kus õpitakse töötades kujundusgraafiku, dekoraatori, stilisti, 3D kunstnik-kujundaja või illustraatorina – vähemalt kaks kolmandikku õppest toimub töökohal ning lõpetamisel omistatakse 5. taseme kutsetunnistus. Kutsekoja andmetel said 2023. aastal Tartu Kunstikoolis kutsetunnistuse 20 kujundusgraafikut (4. tase), 4 kujundusgraafikut (5. tase) ja 17 3D kunstnik-kujundajat (4. tase).

Lisaks võtab kool õpilasi vastu KUVA õppesse (kutsevaliku aasta õpe) disainiKUVA erialal. KUVA õppekava on II taseme kutseõpe, kuhu saab astuda eelneva haridusnõudeta.

Kuressaare Ametikoolis on võimalik õppida kujundaja (4. tase) erialal, spetsialiseerudes interaktiivse graafika kujundaja, liikuva graafika kujundaja, kujundusgraafiku, dekoraatori või stilisti erialale. Kutsekoja andmetel said 2023. aastal kujundusgraafiku (4. tase) kutsetunnistuse 16 lõpetajat ja liikuva graafika kujundaja (4. tase) kutsetunnistuse 2 lõpetajat.

---

³⁸ Ernst & Young Baltic AS ja Balti Uuringute Instituut MTÜ [Loomevaldkondade kestlikkus 2022](#)

6.1 Erialad

Kirjastamisega seotud erialadel on võimalik omandada kutseharidust Tallinna Polütehnikumis, Tartu Kunstikoolis, Kuressaare Ametikoolis, Pärnu Saksa Tehnoloogiakoolis ja Ida-Virumaa kutsehariduskeskuses.

Tallinna Polütehnikumis on võimalik õppida printmeedia (end. trükitehnoloogia) erialal. Printmeedia erialal saab spetsialiseeruda trükkali või trükiettevalmistaja suunale, lisaks omandatakse mõlemal suunal digitrükkali eriala.

Tartu Kunstikoolis saab õppida kujundaja erialal nii põhi- kui ka keskhariduse baasil kutsehariduse 4. taseme õppekaval ning jätkuõppes (5. tase) kunstnik-kujundaja erialal.

- **Kujundaja** erialal on võimalik spetsialiseeruda kujundusgraafikuks, dekoraatoriks, stilistik, 3D kunstnik-kujundajaks või illustraatoriks. Õppekava maht on 150 EKAP.

3D kunstnik-kujundaja keskendub nii tehnilistele oskustele (3D-modelleerimine, tekstuurimine, valgustamine, varjundamine, renderdamine, digivoolimine jms) kui ka üldkunstialastele oskustele (maalimine, joonistamine, värvus- ja vormiõpetus, kompositsioon).

Kujundusgraafiku erialale saab astuda põhihariduse baasil. Graafiline disain ühendab kunstilised ja tehnilised oskused – õpingute käigus õpitakse arvutiprogramme, digilaua kasutamist ning omandatakse teadmisi maalimisest, joonistamisest, värvus- ja vormiõpetusest ja kompositsioonist. Õpe kestab 3,5 aastat ning annab 4. taseme kutsekeskhariduse.

- **Kunstnik-kujundaja (KUKU)** jätkuõpe (5. tase) sobib neile, kes soovivad end erialaselt täiendada või rikastada oma portfooliot. Spetsialiseeruda on võimalik kujundusgraafikuks, dekoraatoriks, stilistik, 3D kunstnik-kujundajaks või illustraatoriks. Õppeaasta lõpeb kutseksamiga, mille edukal sooritamisel omistatakse lõpetajale 5. taseme kutsetunnistus.

Kuressaare Ametikoolis saab õppida kujundaja erialal (4. Tase) ning spetsialiseeruda interaktiivse graafika kujundaja, liikuva graafika kujundaja, kujundusgraafiku, dekoraatori või stilisti erialale.

Pärnu Saksa Tehnoloogiakoolis saab õppida kujundaja erialal (4. tase). Õpingute käigus omandatakse oskused graafilise disaini kui kommunikatsioonivahendi kasutamiseks. Omandatakse teadmised tüpograafiast, graafikast, värvidest, fotograafiast, trükiettevalmistusest, veebi- ja 3D-disainist ning õpitakse arvestama erinevate meediakanalite eripäradega.

Ida-Virumaa Kutsehariduskeskuses saab õppida kujundusgraafiku erialal (5. taseme jätkuõpe, kestus 1 aasta, õppetöö vene keeles). Õppima on oodatud 4. taseme kutsekeskhariduse või erialase töökogemusega keskhariduse omandanud isikud. Õpingute käigus arendatakse oskusi trükimaterjalide ja digitaalse sisu kujundamisel, visuaalse kommunikatsiooni loomisel ning sihtrühma vajaduste mõistmisel.

Kirjastamisega seotud erialadel on võimalik omandada **kõrgharidust** Eesti Kunstiakadeemias (EKA), Tallinna Ülikoolis (TLU) ja Tartu Ülikoolis (TU).

Eesti Kunstiakadeemias on kirjastusega seotud kõrgharidust võimalik omandada nii bakalaureuse kui ka magistri tasemel. Bakalaureuse tasemel on võimalik õppida EKA-s kolmel erialal: disain ja innovatsioon (end. kujunduskunst), graafiline disain, animatsioon. Magistri tasemel on võimalik õppida kahel erialal: animatsioon ja graafiline disain

- **Disain ja innovatsioon** (end. Kujunduskunst) on nelja-aastane tasuline sessioonõppes toimuv õppekava, mis valmistab ette loovaid ja uuendusmeelseid spetsialiste. Õppekava koondab neli erialasuunda: visuaalne kommunikatsioon, moedisaini korraldus, ruumikujundus ning toote- ja keskkonnadisain, pakkudes oskusi muutuste algatamiseks ja innovatsiooni juhtimiseks.
- **Graafilise disaini** bakalaureuseõpe annab tudengitele oskused orienteeruda disainivaldkonnas ning leida endale sobiv tööalane suund. Lõpetajad valdavad visuaalset keelt, analüüsivad disainiprobleeme, töötavad iseseisvalt ja meeskonnas ning kasutavad erialaseid tarkvarasid. Õpingud hõlmavad tüpograafiat, veebi-, video- ja trükidisaini ning fotograafiat. Eriala lõpetajad tegutsevad

vabakutseliste disainerite, loovjuhtide, illustraatorite, UI/UX disainerite, ajakirjanduse küljendajate, ettevõtjate, kunstnike ja õppejõududena.

- **Animatsiooni** eriala bakalaureuseõpe on suunatud neile, kes soovivad saada animafilmi loojaks. Õppekava eesmärk on pakkuda akadeemilist kõrgharidust animatsiooni valdkonnas ning valmistada ette spetsialiste tööks animafilmi režissööri, stsenaaristi, kunstniku või animafilmi loomingulise töörühma liikmena.
- **Animatsiooni** ingliskeelses magistriõppe programmis saavad tudengid spetsialiseeruda konkreetsele animafilmitehnikale ning luua selles tehnikas individuaalse magistrifilmi. Lõpetajad on pädevad tegutsema professionaalsete animafilmi loojatena, oma eriala spetsialistidena kultuurimaastikul, õpetama animatsiooni või panustama loovtööstusesse.
- **Graafilise disaini** magistrantuur on kaheaastane ingliskeelne õppekava, mis toetab üliõpilaste iseseisvat loometegevust ja aitab neil ennast graafilise disainerina positsioneerida. Programmis käsitletakse graafilist disaini kui teadmusalade vormi, keskendudes sellele, kuidas ideid ja teavet avalikuks teha.

Tallinna Ülikoolis on kirjastamisega seotud kõrgharidust võimalik omandada nii bakalaureuse kui ka magistri tasemel. Bakalaureuse tasemel on võimalik õppida ajakirjandust ning kõrvalerialana ka referent-toimetajaks. Magistri tasemel on Tallinna Ülikoolis võimalik õppida kirjalikku tõlget ning keeleteadust ja keeleteoimetamist.

- **Referent-toimetaja (kõrvaleriala)** annab olulised oskused töötamiseks ametikohal, mis eeldab kõrgtasemel eesti keele valdamist, oskust töötada dokumentidega ning toimetada eri tüüpi tekste. Tudengid õpivad koostama selgeid ja ladusaid tekste, haldama dokumente ning kasutama eri andmeallikaid. Kõrvaleriala on osa eesti filoloogia bakalaureuse õppekavast.
- **Ajakirjanduse** bakalaureuseõpe annab baasteadmised ajakirjanduse alustest, žanritest, liikidest, eetikast ja juriidikast.
- **Kirjaliku tõlke** magistriõppekava keskendub nii tarbe- kui kunstiliste tekstide tõlkeoskuste arendamisele ning sobib neile, kes soovivad omandada professionaalset tõlkija haridust või tegelevad igapäevaselt tõlkimisega. Õpe pakub praktilisi oskusi, arendab masintõlkealast teadlikkust ja aitab mõista tõlketeadust akadeemilisest vaatenurgast.
- **Keeleteaduse ja keeleteoimetamise** magistriõppekava pakub põhjalikke teadmisi rakenduslingvistikast, uurimissuundadest ja -meetoditest. Erialale on oodatud avatud ja aktiivsed keelehuvilised, kes ei pelga keelevigade üle arutlemist, vaid näevad keeles potentsiaali ennast teostada. Õpingud keskenduvad keele struktuurilistele, kommunikatiivsetele, kognitiivsetele ja sotsiaalsetele aspektidele. Õppekava on Eestis ainulaadne, kuna teoreetiliste teadmiste kõrval pakub ka praktilist keeleteoimetaja kutseoskust.

Tartu Ülikoolis on kirjastamisega seotud kõrgharidust võimalik omandada nii bakalaureuse, magistri kui ka doktori tasemel. Nii bakalaureuse kui ka magistri tasemel on võimalik õppida ajakirjandust ja kommunikatsiooni. Lisaks saab magistri tasemel omandada tõlkeõpetuse eriala. Doktorantuuris on võimalik õppida meedia ja kommunikatsiooni erialal.

- **Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni bakalaureuse** erialal on võimalik valida kahe suuna – ajakirjanduse ning meedia ja kommunikatsiooni vahel. Ajakirjanduse suunal keskendutakse info leidmisele, mõistmisele ja kaasahaaraval viisil edastamisele. Tudengid õpivad looma nii traditsioonilisi ajalehe-, raadio- ja teleuudiseid kui ka digimeediale sobivaid lugusid. Meedia ja kommunikatsiooni suunal õpitakse, kuidas edastada sihtrühmadele sõnumeid nii, et need saavutaksid soovitud eesmärgi. Kursused käsitlevad ühiskonna ja meedia toimimist, kommunikatsioonitegevuste planeerimist ja elluviimist ning erinevate huvipoolte koostöö suunamist.
- **Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni magistriõpe** on kaheaastane sessioonõppes toimuv programm, mis valmistab tudengeid ette mitmeoskuslikeks professionaalideks ajakirjanduse ja kommunikatsiooni valdkonnas. Õpingute käigus arendatakse strateegilist mõtlemist, kriitilist

analüüsivõimet, andmete kogumise ja kasutamise oskust, samuti oskust jutustada lugusid mõjusalt ja kasutada multimeediavahendeid. Lisaks saadakse laialdased teadmised ühiskonna toimimise kohta, mis võimaldavad töötada erinevates meedia- ja kommunikatsioonivaldkonna rollides.

- **Tõlkeõpetuse** magistriõpe keskendub kirjalikule tõlkele ja tõlketehnoloogiale. Omandatakse erialased ja sotsiaalsed oskused, et töötada keele- ja kultuurispetsialistina. Lisaks tõlkimisoskusele saadakse vilumus tõlkeabiprogrammide ja -tehnoloogia kasutamises. Võimalik on spetsialiseeruda inglise, prantsuse või vene keele tõlkele eesti keelde ja vastupidi.
- **Meedia ja kommunikatsiooni** doktoriõppes on võimalik teha teadustööd meedia- ja kommunikatsiooniuuringute, ajakirjanduse ning kriitiliste andmeuuringutega seonduvatel teemadel. Süvendatult on võimalik uurida interdistsiplinaarseid lähenemisi kombineerivaid teemasid, mis on seotud kaasaegses meedia- ja digitehnoloogiate rikkas ühiskonnas toimivate muutustega.

6.2 Lõpetanute arv

Viimastel aastatel on kirjastamisvaldkonnaga seonduvate erialade kutsehariduse lõpetanute arv püsinud üsna stabiilsena. 2022. aastal oli nähtav väike langus, kuid 2023. a tõusis lõpetanute arv taas 2021. a tasemele. Lõpetajate arv on oluliselt vähenenud nii Pärnu Saksa Tehnoloogiakooli kujundaja erialal kui ka Tartu Kunstikooli kunstnik-kujundaja erialal. Samas on seda langust tasakaalustanud lõpetajate arvu kasv Ida-Virumaa Kutsehariduskeskuses kujundusgraafiku erialal ning Tartu Kunstikoolis kujundaja erialal.

Kõrghariduses on lõpetajate arv viimastel aastatel kõikunud. Aastatel 2020–2022 oli trend pigem kasvav, kuid 2023. aastal toimus langus (vt Tabel 34). Eriti märgatav langus oli 2023. aastal Tartu Ülikoolis, kus 2022. aastal lõpetas 94 tudengit, kuid 2023. aastal vaid 67 tudengit. Enim vähenes ajakirjanduse ja kommunikatsiooni bakalaureuse eriala lõpetanute arv.

Tallinna Ülikoolis langes lõpetanute arv 2022. aastal 43-lt 21-le, kuid 2023. a jälle tõusis, ulatudes 31-ni. Kasv tulenes sellest, et lõpetanute arv ajakirjanduse (bakalaureuse) ning keeleteaduse ja keeleteoimendamise (magistri) erialadel ulatus taas languseeelsele tasemele.

Eesti Kunstiakadeemias on viimastel aastatel lõpetanute arv järk-järgult kasvanud. Bakalaureuse lõpetanute arv on alates 2021. aastast olnud kasvutrendis animatsiooni, disaini ja innovatsiooni ning meediagraafika erialadel. Magistri erialadel on märgata väikest kõikumist lõpetajate arvus – kui animatsiooni erialal lõpetanute arv oli enne 2023. aastat kasvutrendis, siis 2023. aastal lõpetanute arv taas langes.

Tabel 34. Kirjastamisvaldkonnaga seotud kutse- ja kõrghariduse erialade lõpetajate arv 2020–2023

	2020	2021	2022	2023
Kutseharidus kokku	114	111	94	109
Ida-Virumaa Kutsehariduskeskus	-	-	-	13
Kujundusgraafik	-	-	-	13
Kuressaare Ametikool	24	16	27	18
Kujundaja	24	16	27	18
Tallinna Polütehnikum	16	11	23	20
Printmeedia (varem Trükitehnoloogia)	16	11	23	20
Trükiste järeltöötlusseadmete operaator	-	-	-	-
Tartu Kunstikool	57	72	44	58
Kujundaja	50	49	36	48
Kunstnik-kujundaja	7	23	8	10
Pärnu Saksa Tehnoloogiakool	17	12	-	2
Kujundaja	17	12	-	2
Kõrgharidus kokku	177	178	186	170

Eesti Kunstiakadeemia	59	52	71	72
Bakalaureuseõpe	53	48	56	62
Animatsioon	5	4	7	10
Disain ja innovatsioon (end. Kujunduskunst)	27	19	23	27
Graafiline disain	11	13	11	9
Meediagraafika	10	12	15	16
Magistriõpe	6	4	15	10
Animatsioon	6	4	7	2
Graafiline disain	-	-	8	8
Tallinna Ülikool	42	43	21	31
Bakalaureuseõpe	19	20	12	19
Ajakirjandus	19	20	12	19
Magistriõpe	23	23	9	12
Keeleteadus ja keeleteoimetamine	10	11	4	9
Kirjalik tõlge	13	12	5	3
Tartu Ülikool	76	83	94	67
Bakalaureuseõpe	41	48	50	34
Ajakirjandus ja kommunikatsioon	41	48	50	34
Magistriõpe	33	33	43	30
Ajakirjandus ja kommunikatsioon	23	32	27	19
Tõlkeõpetus	10	11	16	11
Doktoriõpe	2	2	1	3
Meedia ja kommunikatsioon	2	2	1	3

Allikas: HaridusSilm.

Parema ülevaate kirjastamisvaldkonnas hariduse omandanud spetsialistide arvust saab siis, kui analüüsida toimunud muutusi nelja-aastaste perioodide lõikes (Tabel 35). **Magistriõppe lõpetajate arv on selgelt kasvutrendis**. Aastatel 2008–2011 lõpetas magistriõppe 138 tudengit ning 2012–2015 kasvas lõpetajate arv 239-ni. 2016–2019 jäi lõpetajate arv stabiilseks, ulatudes 216-ni. Viimasel perioodil (2020–2023) on lõpetajate arv taas suurenenud, tõustes 258-ni.

Bakalaureuseõppes on lõpetajate arvus olnud mõningane langus, kuid viimastel aastatel on seis stabiliseerunud ning 2020–2023 perioodil on lõpetajate arv isegi kasvanud. 2008–2011 omandas kirjastamisega seotud erialadel bakalaureusekraadi 513 tudengit, 2012–2015. a 502 tudengit, 2016–2019. a 429 tudengit ja 2020–2023. a 462 tudengit. Enim on kasvanud bakalaureuse kraadi omandanute arv Eesti Kunstiakadeemia disaini ja innovatsiooni ning meediagraafika erialadel. Tallinna Ülikoolis on 2020–2023. aastatel bakalaureuse tudengite arv vähenenud, kuna 2020. a suleti referent-toimetaja eriala (hetkel saab õppida referent-toimetaja erialal vaid kõrvalerialana). Tartu Ülikoolis on ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala lõpetanute arv 2020–2023. a oluliselt vähenenud võrreldes perioodiga 2008–2015, kuna vastuvõetute arv on oluliselt kahanenud. Kui 2010/11–2012/13 õppeaastatel võeti vastu 67–71 tudengit, siis 2013/14–2020/21 oli vastuvõtt igal aastal 49–51 tudengit. Alates 2021/2022 õppeaastast on vastuvõetute arv veelgi vähenenud, langedes 40–45 tudengini aastas.

Doktoriõppes on lõpetanute arv perioodil 2008–2023 olnud üsna stabiilne. Huvi meedia- ja kommunikatsiooni doktoriõppe vastu on jätkuvalt olemas, 2020–2023. aastatel asus erialal õppima 10 tudengit, 2023/2024 õppeaastal 4 tudengit ning 2024/2025 õppeaastal 2 tudengit.

Tabel 35. Kirjastamisvaldkonnaga seotud kõrghariduse erialade lõpetajate arv nelja-aastaste perioodide lõikes 2008–2023

	2008–2011	2012–2015	2016–2019	2020–2023
Kõrgharidus kokku	657	750	658	728
Eesti Kunstiakadeemia	126	181	174	254
Bakalaureuseõpe	119	164	152	219
Animatsioon	11	12	23	26
Disain ja innovatsioon (end. Kujunduskunst)	29	35	42	96
Graafiline disain	79	107	58	44
Meediagraafika	-	10	29	53
Magistriõpe	7	17	22	35
Animatsioon	5	14	22	19
Graafiline disain	2	3	-	16
Tallinna Ülikool	184	200	216	137
Bakalaureuseõpe	127	113	115	70
Ajakirjandus	62	60	71	70
Referent-toimetaja	65	53	44	-
Magistriõpe	57	87	101	67
Ajakirjanik-tõlkija	4	8	-	-
Keeleteadus ja keeleteoimetamine	7	6	40	34
Keeletoimetaja	15	19	12	-
Kirjalik tõlge	31	54	49	33
Tartu Ülikool	347	369	268	337
Bakalaureuseõpe	267	225	162	173
Ajakirjandus ja kommunikatsioon	267	225	162	173
Magistriõpe	74	135	93	156
Ajakirjandus	17	46	25	7
Ajakirjandus ja kommunikatsioon	-	-	-	101
Kirjalik tõlge	56	21	-	-
Tõlkeõpetus	1	68	68	48
Doktoriõpe	6	9	13	8
Meedia ja kommunikatsioon	6	9	13	8

Märkus: Halliga on märgitud need erialad, kus vastuvõttu enam ei toimu.

Allikas: HaridusSilm

6.3 Täienduskoolitused

Alates 2021/22. õppeaastast pakub Tallinna Ülikool avatud õppe raames mikroraadiõpet. Mikroraadid on täiendusõppekavad, mis on loodud tasemeõppeainete baasil või eraldiseisva täiendusõppena. Tallinna Ülikoolis saab mikroraadiprogrammide raames õppida näiteks tõlkimise aluseid, keeleteoimetamist ja tarbetekstide tõlget:

- Tõlkimise alused programm annab ülevaate tarbetekstide tõlkimisest eri valdkondades, tutvustab tõlkimist kui kognitiivset protsessi, tõlketeooria põhimõisteid, tõlkeuringute metodoloogiat ning tõlke rolli Eesti kultuuriloos. Samuti arendatakse ilukirjanduslike tekstide tõlkimise oskusi.

- Keeletoimetamise mikroraadiprogramm keskendub keeletunnetuse ja toimetamisoskuste arendamisele ning pakub süvendatud teadmisi eesti keele normidest, keelekorraldusest ja kirjastamisest.
- Tarbetekstide tõlke mikroraadiprogramm arendab erialast pädevust, keskendudes kaasaegsetele tõlkesüsteemidele, tõlkeabiprogrammidele ja masintõlkele. Õppekava hõlmab tarbetekstide tõlkimist ja toimetamist, masintõlget, tõlketehnikat ning tehnikatõlget, pakkudes praktilist ülevaadet valdkonna arengutest ja nõudmistest.

6.4 Huviharidus

Eestis on kirjastamise valdkonna huviharidus piiratud, kuna enamik vastavaid õppekavasid kuulub pigem kutse- või kõrghariduse tasemele. Siiski saab vajalikke oskusi arendada kirjanduse- ja loovkirjutamise ringides, võõrkeele huviringides, lugemisringides ning ajalehe- ja meediaringides, mis toetavad keeleoskust, tekstilooemeoskusi ja analüüsivõimet ehk olulisi pädevusi nii kirjutamise, kirjastamise kui ka tõlketöö jaoks.

Eesti Lastekirjanduse Keskus pakub mitmeid võimalusi keele- ja kirjandushuvilistele lastele. **Loovkirjutamise ringis** kirjutatakse erinevaid tekste, arutletakse raamatute üle, jagatakse kogemusi ja saadakse vahetut tagasisidet. Tallinnas toimuvad tunnid kahes rühmas: 3.–6. klassi ja 6.–9. klassi õpilastele. Lisaks on võimalik osaleda ka **e-loovkirjutamise ringis**, mis toimub Zoom'i keskkonnas ning on mõeldud 10–13-aastastele kirjutamishuvilistele üle Eesti.

Samuti on noortel võimalus liituda **Eesti Lastekirjanduse Keskuse raamatuklubiga**, mis on mõeldud 11–16-aastastele. Seal saab osaleda inspireerivates aruteludes, avastada uusi žanre ja autoreid ning jagada lugemiselamusi teiste raamatusõpradega. Klubis saab julgelt oma mõtteid väljendada ning leida uusi sõpru, kellega koos lugemisest rõõmu tunda.

Keeleilu Erahuvikooli **lugemisringid** pakuvad veelgi rohkem võimalusi lugemishuvi ja -oskuse arendamiseks. Lugemisringid on mõeldud nii neile, kes soovivad avastada kirjandusmaailma, kui ka neile, kes vajavad väikest tõiuet, et lugemishuvi suurendada. Läbimõeldud mängude ja arendavate tegevuste abil toetatakse laste lugemisoskust, motiveeritakse neid raamatuid avastama ning tehakse lugemine nauditavaks kogemuseks. Lugemisringidesse on oodatud lapsed alates koolieelikutest kuni 9. klassini.

7. SWOT analüüs

7.1 Tugevused

- **Eesti kirjanduse hea tase ja noorte kirjanike pealekasv**
- **Raamatute, ajalehtede ja ajakirjade nimetuste suur arv** – lugemishuvilistel on lai valik, mille hulgast endale huvipakkuvaid teoseid leida.
- **Valdkonnas on aktiivsed tugiorganisatsioonid ja loomeliidud**, nt Eesti Kirjanike Liit, Eesti Ajakirjanike Liit, Eesti Lastekirjanduse Keskus, Eesti Kirjanduse Teabekeskus, Eesti Kirjastuste Liit jt.
- **Kirjandusvaldkonna toetused** on kasvanud: riik toetab erinevate toetustega nii kirjanduse tugistruktuure, kirjanduse väljaandmist kui ka tõlkimist. Alates 2016. a on olemas ka kirjanikupalk, samuti makstakse autoritele laenuhüvitist. Kultuurkapital toetab ka kirjanike esinemisi raamatukogudes ja koolides üle Eesti, mis omakorda toob kirjanduse inimestele lähemale ning inspireerib nii lugema kui kirjutama.
- Aina enam levib **isekirjastamine**: see annab autorile suurema sõltumatuse ning avaldamisprotsess on reeglina kiirem. Isekirjastajad saavad suurema osa tulust endale, kuna puuduvad vahendajad ja kirjastuslepingud. Seega eduka isekirjastamise korral võib autor teenida rohkem kui traditsioonilise kirjastamise puhul, mis on autori seisukohast igati positiivne. Tõsi, selleks peab autor ise nii kogu kirjastamise (sh toimetamine, kujundamine, trükkimine jne) kui ka turundamise eest hea seisma. Kui mitmes teises riigis (nt Lätis ja Soomes) suhtutakse isekirjastamisse põlgusega (järelkult keegi teine ei tahtnud teost avaldada), siis Eestis ei ole isekirjastamine taunitud ja autorite endi poolt välja antud raamatuid nomineeritakse aastapremiatele.³⁹
- Valdkonnas on välja kujunenud ulatuslik **tunnustamise mudel**: kirjandusauhindade (sh tõlkeauhindad) kõrval jagatakse ka illustratsioonipremiaid ja valitakse Eesti kaunimaid raamatuid. See aitab raamatukultuuril laiemalt esile tõusta ja toetab nii kirjanikke, tõlkijaid kui kunstnikke.
- Aktiivselt tegeletakse **laste lugemisharjumuse tekitamisega**. Kultuuriministeerium toetab Eesti Lastekirjanduse Keskuse tegevust, mille kaudu kasvatatakse nii uusi lugejaid kui ka kirjanikke. Samuti on Eestis koolides kohustuslik lugemine, mida nt paljudes teistes Euroopa riikides ei ole.
- **Kirjandus on huvilistele laialdaselt kättesaadav**. Eestis oli 2023. a 879 raamatukogu. Tihe raamatukogude võrk soodustab raamatute kättesaadavust. Lisaks sellele muutuvad raamatukogude e-teenused järjest kasutajasõbralikumaks, mis omakorda parandab juurdepääsu lugemisvarale. Nt MIRKO (Minu Raamatukogu) kaudu saab tellida raamatuid erinevatest raamatukogudest üle Eesti, samuti on võimalik lugeda e-raamatuid, kuulata audioraamatuid või lugeda perioodikat. Tõsi, raamatute tellimisel pakiautomaati tuleb tasuda saatmiskulu. Lisaks raamatupoodidele pakuvad ka muu valdkonna ettevõtted järjest uusi võimalusi lugemiseks, nt Elisa Raamatu äpis on nii audio- kui e-raamatud ja ajakirjad. Muuhulgas on Elisa Raamatu äpis kättesaadavad ka ligikaudu 200 Pimedate Raamatukogu poolt valmistatud audioraamatut, mis parandab pimedate ligipääsu kirjandusele. Kui paljudes riikides müüakse raamatuid vaid raamatupoodides, siis Eestis saab raamatuid osta ka kõigist suurematest supermarketitest.

³⁹ Karjatse, T. 08.10.2023 [Maarja Kangro: igaüks on praegu väikestviisi kirjanik või ajakirjanik](#)

- **Eesti rahva lugemishuvi on jätkuvalt suur:** Lugemine konkureerib paljude teiste ajaveetmisviisidega. Kuigi nii trükitud raamatute arv kui ka ajalehtede ja ajakirjade nimetuste ja trükiarv on vähenenud, ei ole eestlaste lugemishuvi siiski ära kadunud. E- ja audioraamatute müüginumbrid on kasvanud, samuti ajalehtede-ajakirjade tasuliste digitellimuste arv.
- **Eesti kirjandus on hästi esindatud rahvusvahelisel areenil.** Riik toetab kirjastuste ja kirjanike osalemist mainekatel kirjandusmessidel, festivalidel ja kirjandusvaldkonna koostöövõrgustikes. Samuti **toetatakse eesti kirjanduse tõlkimist** ning Eesti raamatute tõlgete arv on kasvanud: 2023. a tõlgiti eesti kirjandust 24 eri keelde ja ilmus 109 tõlketekst.
- Eestis toimub **mitmeid kõrgetasemelisi kirjandusfestivalide ja -sündmusi** (nt Prima Vista, HeadRead). Neil on väga oluline roll kirjanduse populariseerimisel, autorite ja lugejate kokku toomisel ja kohaliku kirjanduselu mitmekesistamisel ning ka rahvusvahelistumisel.
- Eestis tegeletakse aktiivselt trükipärandi digitaliseerimisega ja digitaalsena arhiveerimisega. Eesti Rahvusbibliograafia andmebaasis on kättesaadav täielik ülevaade Eestis ilmunud raamatutest. Nii on tagatud ühelt poolt **kultuuripärandi säilimine, aga teisalt ka ligipääsetavus ja kättesaadavus.**
- **Raamatutele ja ajakirjandusväljaannetele** (nii paberil kui elektroonilisel kujul) rakendub **vähendatud käibemaksumäär**, st 9%, et hoida nende hinnad madalamad ja muuta need seeläbi kättesaadavamad laiemale publikule.
- Eesti **trükitööstus on tehnoloogiliselt kaasaegne** tööstusharu, kus kasutatakse palju digitehnoloogiaid, samuti on automatiseeritus ja nutikate energialahenduste rakendamine kõrgel tasemel.

7.2 Nõrkused

- **Raamatute üleküllus:** kuigi raamatute trükiarv on vähenenud, on ilmunud nimetuste arv püsinud juba aastaid suhteliselt samal tasemel. Poodides on müügil väga suur hulk erinevaid teoseid, mistõttu on lugejatel äärmiselt keeruline orienteeruda ja teha teadlikke valikuid. Kuna raamatuid ilmub nii palju, **ei jõua kirjastajad tegeleda teoste põhjalikuma tutvustamisega** (nt asendatakse teose sisu tutvustav põhjalik järelsõna mõne tuntud inimese kommentaariga, mis peaks mõjuma müügiargumendina). **Raamatupoodide infoesitlus on suhteliselt ühekülgne ja pealiskaudne:** müügiedetabelid ei anna tegelikku ülevaadet raamatu kvaliteedist või sisust ning loovad mulje, et populaarseim raamat on ka parim. Samuti on **järjest väiksema tähtsusega nn traditsiooniline raamatupoe atmosfäär, kus müüja oskab teoseid tutvustada** ja soovitada – see on asendumas iseteeninduskassade ja e-poodidega.⁴⁰ Käesoleva uuringu jaoks läbiviidud veebiküsitluses osalenud kirjastajad tõid samuti ühe peamise nõrkusena välja seda, et turumaht on piiratud, konkurents suur ja letid kaupa täis, kuid lugejaid ei jätku.

„Raamatuid ilmub liiga palju. Aga üks kirjastajatel on ka oma ootused ja ei oska ennustada, milline autor „läheb lendu“. Ja kui keegi läheb, siis antaksegi ikka välja ka selliseid, kelle puhul tead, et on lahjem autor.“ (uuringus osalenud kirjastamisettevõtte esindaja)

- **Kirjastused on väikesed ja vähekasumlikud.** Eestis on palju väikeseid kirjastusi – keskmises kirjastamisega tegelevas ettevõttes on 4,9 töötajat. See piirab kirjastuste tegevust mitmel viisil. Väikestel, piiratud eelarvega kirjastustel võib olla **keeruline tagada oma autoritele piisavat nähtavust** ja turundustegevusi. Nii jäävad teosed laiemale publikule märkamatuks ega jõuagi potentsiaalse lugejaskonnani. Väikestel kirjastustel **ei pruugi olla ka häid kokkuleppeid suurte jaekettidega**, mis piirab veelgi raamatute kättesaadavust. Lisaks **ei ole** väikestel kirjastustel sageli **piisavalt kapitali, et investeerida suurematesse projektidesse** (nt mahukad tõlkeprojektid, põhjalik ja läbimõeldud turunduskampania ilmunud teoste tutvustamiseks). Kui kirjastus on väike, tähendab

⁴⁰ Hennoste, T. 02.02.2024 [Päästa eesti kirjandust ... - Sirp](#)

see sageli seda, et **riskid ei ole hajutatud** ja ühe teose ebaõnnestumine võib mõjutada tugevalt kogu ettevõtet (nt kui debüütromaan ei saavuta müügiedu, võib see ohustada kogu kirjastuse jätkusuutlikkust).

- Aina enam leviv **isekirjastamine** on küll ühest küljest positiivne, sest võimaldab autoritel teenida rohkem kui traditsioonilise kirjastamise puhul, kuid teisalt on see ka valdkonna nõrkus, sest **puudub kvaliteedikontroll**. Nii saab sisuliselt igaüks hakata kirjanikuks. Paljud isekirjastatud teosed on vähese toimetamise ja kujundustööga, mis võib kahjustada nii konkreetse raamatu kui ka isekirjastamise kui nähtuse mainet. Teiseks peavad isekirjastajad ise oma raamatute turundamise eest hoolitsema. **Ilma korraliku turundusstrateegiata võivad isegi head raamatud jääda märkamata**. Samas leiavad mõned valdkonna esindajad, et turg on siiski n-ö isepuhastuv ja kui tegemist on ikkagi ilmselgelt ebakvaliteetse teosega, siis seda ka ei osteta.
- **Kirjandus ei ole kõigile kiiresti kättesaadav**: kuigi Eestis on tihe raamatukogude võrgustik ja raamatukogud pakuvad üha enam e-lahendusi, on siiski inimesi, kelle jaoks raamatud võivad jääda kättesaamatuks. Raamatute hinnad on kõrged ja seetõttu soetavad raamatukogud raamatuid tihti vaid 1–2 eksemplari kaupa. See aga tähendab, et mõnel populaarsemal raamatul võib olla üsna pikk ootejärjekord. Eriti noori võib see lugemise juurest eemale peletada ja suunata muude huvide juurde, mis on kiiremini kättesaadavad.⁴¹
- Kuigi lasteraamatuid oli 2023. aastal müüduimate raamatute esisajas 38 ning nende müügiarv oli suur, olid edukad kooliks ettevalmistavad raamatud ning kleepsu- ja mänguraamatud, kuid **lastele mõeldud ilukirjandusteoseid osteti vähe**. Ilukirjanduse lugemine aitab lastel arendada empaatiat ja kriitilist mõtlemist, pakkudes erinevaid vaatenurki ja olukordi, mille üle mõtiskleda. Kui eelistatakse mänguraamatuid ja praktilisi õpperaamatuid, jääb see oluline aspekt tahaplaanile. Lisaks kui juba noorelt ei kujune välja harjumust lugeda ilukirjandust, võib see mõjutada ka täiskasvanuea kirjandushuvi. Tõsi, laste ilukirjandust saab laenutada ka raamatukogust, kuid müügiandmed peegeldavad selgelt, milliseid raamatuid lapsevanemad ja kingiostjad eelistavad – ja seeläbi ka seda, millist tüüpi kirjandust lapsed kõige sagedamini kätte saavad.

„Lapsed on ju elu õied. Rahakotirauad ikka avanevad lastele kergemini ja siis ostetaksegi hunnik mingeid kleepsuraamatuid ja on tegevust pikaks ajaks. Endale saaks selle eest ühe paksu romaani. /.../ Eks see kirjanduslik väärtus on jah kaheldav, aga meelelahutuse funktsiooni täidab.“ (uuringus osalenud kirjastamisettevõtte esindaja)

- Alustavatel kirjanikel on **keeruline tulla toime loovisikust autorina**, raamatute kirjutamisega saavad end ära elatada vähesed kirjanikud ja kirjanikupalga saajad. Vabakutselistel kirjanikel puuduvad sotsiaalsed garantiid ja seega ka vabadus tegeleda ainult loometööga. Autorihüvitusfondist makstakse autoritele (kirjanikele, tõlkijatele, illustraatoritele) küll laenutushüvitist, kuid nt 2023. a oli suurim hüvitis 6740 eurot ja seda said kuus kirjanikku. Keskmise hüvitise eest oli veidi alla 300 euro. Lisaks ei laiene hüvitissüsteem e-väljaannetele⁴², kuigi vastav ettepanek on Justiitsministeeriumile esitatud.

„Kirjanik saab olla vaid muu töö kõrvalt või siis pead saama kirjaniku palka. Kasiino äri – üks kümnest õnnestub äriiselt!“ (uuringus osalenud kirjastamisettevõtte esindaja)

„Kirjastaja elu on nii, et tilgake siit, tilgake seal. Autorihüvitusfondi tilgake, kulka tilgake, raamatumüügi tilgake...“ (uuringus osalenud kirjastamisettevõtte esindaja)

- **Kirjanduskriitika seis on tagasihoidlik**. Valdkonna esindajate sõnul ilmub arvustusi harva ning tihti on tegemist pigem turundustegevuse kui asjatundliku arvustusega. Küsimusi tekitab seegi, mille alusel on välja valitud need teosed, mida on peetud arvustuse vääriliseks.⁴³ Kui kirjanduskriitika on

⁴¹ [Kas laps loeb? Lastekirjanduse eksperdid Eestist ja Soomest teavad vastust](#) 18.12.2023

⁴² Siiani käsitletakse e-raamatuid teenusena ja selle eest autorid laenutushüvitist ei saa. E-raamatu puhul ostab raamatukogu kirjastajalt litsentsi ja lepitakse kokku, millise tasu eest ja mitu korda saab raamatut ühe litsentsi eest e-laenutada.

⁴³ Mutt, M. 09.01.2023 [Mihkel Mutt: marginaliseeruv eesti kirjandusilm](#) ja Hennoste, T. 02.02.2024 [Päästa eesti kirjandust ... - Sirp](#)

pealiskaudne ja reklaamile orienteeritud, jääb kvaliteetne kirjandus väärilise tunnustusega, kirjastused keskenduvad rohkem tuntud nimedele kui sisuliselt tugevatele tekstidele ning kriitika kaotab oma kultuurilise ja haridusliku väärtuse.

„Me näeme kurja vaeva, et oma raamatutele kriitikuid leida. Ühe käe sõrmede peal saab tugevad kriitikud üles lugeda.“ (uuringus osalenud kirjastamisettevõtte esindaja)

7.3 Arenguvõimalused

- **Sotsiaalmeedia võib suurendada huvi lugemise vastu.**⁴⁴ Kuigi ühelt poolt konkureerivad ekraanid ja videotel põhinevad rakendused kirjanduse ja raamatutega, leiavad mõned valdkonna esindajad, et teisalt on sotsiaalmeedia lugemist populariseerinud ja selle justkui „lahedaks teinud“. Sotsiaalmeedias on mitmeid kogukondi (nt Bookstagram BookTube), kus lugemishuvilised saavad jagada muljeid ja soovitusi. Samuti on mõned blogid kujunenud arvestatavaks kirjanduskriitika allikaks ja platvormid (nt Goodreads) võimaldavad raamatusõpradel jagada arvamusi ja avastada uusi raamatuid. Ka võib filmide põhjal tekkida huvi raamatute vastu.
- **Kirjandusagentide süsteem.** Kuigi Eesti kirjastused ja kirjanikud osalevad mainekatel kirjandusmessidel ning riik toetab eesti kirjanduse tõlkimist, ei ole eesti kirjanikud rahvusvaheliselt siiski laiemalt tuntud. Seetõttu tunnevad paljud kirjanikud puudust professionaalselt kirjandusagendist, kes tegeleks sihipäraselt just konkreetsete autorite tutvustamise ja nende teoste rahvusvahelise levitamisega. Eesti Kirjanduse Teabekeskuse roll on laiemalt eesti kirjanduse populariseerimine väljaspool Eestit, kuid autorid sooviksid agente, kes on keskendunud rohkem just neile endile ning tegeleks pikemaajaliselt ja järjepidevalt nende rahvusvahelise tutvustamisega. Siiani on autori tutvustamine jäänud suuresti kirjanike endi õlule, kuid enese turundamine ei pruugi sobida iga autori meelelaadiga ning loometöö kõrvalt ei pruugi selleks ka aega olla. Agendi tegevuse eesmärk ei peaks olema pelgalt eesti kirjanduse eksport, vaid konkreetsete autorite nähtavuse suurendamine ja nende loomingu tutvustamine laiemale publikule. Lahendus võiks olla kas üks agent, kes töötab mitme kirjastuse heaks ja esindab nende väljaantud autoreid, või riiklikult rahastatud kirjandusagentuur, mis tegutseks kirjanike huvides ja toetaks nende rahvusvahelist läbimurret (st keskenduks just konkreetsete kirjanike huvide esindamisele, mitte eesti kirjanduse ekspordile laiemalt).
- **Riiklik kirjanduspoliitika regulatsioon.** Tõlkekirjanduse osakaal Eestis kasvab ja eestikeelsete algupärandite arv kahaneb. Erinevalt näiteks ringhäälingusektorist, kus seadus sätestab nõude mängida teatud osakaalus eesti muusikat, puudub kirjastamises analoogne regulatsioon, mis tagaks eesti algupärandi nähtavuse ja kättesaadavuse. Üks võimalik lahendus oleks mudel, mille kohaselt võiks kirjastus, kes annab välja teatud mahus tõlkekirjandust, olla kohustatud avaldama ka vähemalt ühe eesti autori originaalteose. Alternatiivina võiks olla võimalus maksta kindlasummaline panus sihtfondi, mille kaudu toetatakse eesti algupärandite väljaandmist (nt Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali). Selline süsteem aitaks tasakaalustada turu poolt soovitud tõlkekirjanduse ja kohaliku loome väljaandmist.
- Uued ühtsed **digitaalsed teenused raamatukogude kogude paremaks ja mugavamaks kasutamiseks.** Lisaks peaks olema võimalik tellida raamatuid pakiautomaati ka saatmiskuluta, et tagada kättesaadavus olenemata asukohast ja lugeja võimalustest. ID-kaart võiks olla kasutusel ühtse raamatukogukaardina.
- **E- ja audioraamatute turu arendamine:** e- ja audioraamatute laenutamine on kasvava nõudlusega teenus. Samuti on riigi huvi, et Eesti e-raamatute turg oleks konkurentsivõimeline, sest kui eesti e-raamatuid välja ei anta, võtavad selle koha inglisekeelsed digiraamatud. Sellest huvist lähtub plaan **laiendada laenutushüvitiste süsteemi ka e-väljaannetele.** See tagaks, et ka e-raamatute autorid

⁴⁴ Karjatse, T. 08.10.2023 [Maarja Kangro: igaüks on praegu väikesti kirjanik või ajakirjanik](#); [Sotsiaalmeedial on suur roll lugemise populariseerimisel](#) 18.12.2024

saavad oma teoste kasutamise eest õiglast tasu. Lisaks on vaja välja mõelda, mis motiveeriks kirjastusi müüma oma väljaandeid e-laenutustele, sest digilaenutustest saadav tulu on väga väike võrreldes raamatu väljaandmise kuluga ja seetõttu e-raamatuid väljaandvaid kirjastusi praegu eriti palju ei ole.⁴⁵

„Inimesed leiavad aina enam tee e- ja audioraamatute juurde. Ma arvan, et isegi audioraamatute turg kasvab rohkem. Selle jaoks ei ole vaja mingit eraldi seadet, neid iPode ja asju pole enam vaja. Piisab telefonist. E-raamatut lugeda on telefonis kohutav ja arvutis ka, selleks on ikka e-lugerit vaja. Aga kuulata saab telefonis ilusti. /.../ Kui vaadata nt Londoni metroos ringi, siis kõigil on klapid peas. Jah, ega nad kõik ei kuula audioraamatuid, aga see on kasvav turg.“ (uuringus osalenud kirjastamisettevõtte esindaja)

- **Läbimõeldum ja põhjalikum turundustegevus** teoste turundamisel. Kuna raamatuid on nii palju, käib nende vahel valiku tegemine tarbijale üle jõu. Seetõttu oleks vaja personaalsemat ja paremini sihitud turundustegevust, mis aitaks lugejal jõuda suurema tõenäosusega just nende teosteni, mis teda köidavad.
- **Rohkem väärt ja asjatundlikku kirjanduskriitikat.** Raamatute ülekülluse ajastul oleks vaja täiskoormusega töötavaid kriitikuid, kellel on laiapõhjaline ülevaade kogu eesti kirjandusmaastikust ning kes oskavad tänu sellele n-õ terad sõkaldest eristada. See aitaks ka lugejatel raamatute ülekülluses orienteeruda ja teha teadlikke valikuid.

7.4 Takistused ja ohud

- Kirjanikud tunnevad, **et kirjandus on jäänud kultuuri hierarhias tahaplaanile** ja kirjanduse roll on vähenenud. Kirjandus ületab harva uudiskünnise ja nt eesti film on viimastel aastatel kindlasti rohkem kõneainet andnud kui kirjandus.⁴⁶ Kui kirjanduse tähtsus väheneb, on ohuks nii kultuuriline vaesumine kui ka kirjanike majanduslik ja sotsiaalne marginaliseerumine.

„Kutsusime Eestisse ühe tõesti tuntud taani kirjaniku. Olen ise näinud, kuidas Saksamaal tuhat inimest seisib järjekorras, et tema raamatut osta. Ta ise ütles, et tahab Eestis väga meediaga suhelda. Otsisime siis kohti, kus teda tutvustada, aga pörkasin väga leige suhtumise vastu. Riigitelevisionis öeldi mulle, et me ikka ei saa teda saatesse võtta, meil on selle asemel lugu ühest hobusest. Mitte keegi ei tundnud siin tema vastu huvi.“ (uuringus osalenud kirjastamisettevõtte esindaja)

- **Raamatute trükiarv on vähenenud** ja samuti **müüakse raamatuid (sh menukeid) varasemast vähem.** Üheks põhjuseks, miks raamatuid vähem ostetakse, võib olla raamatute kõrge hind. Raamatukaupluste ketid leiavad, et kirjastajad on hindu tõstnud, kirjastajad seevastu väidavad, et raamatupoed ootavad suuremaid marginaale.

„Kuskil 10 aastat tagasi oli meil keskmine tiraaž 1000 eksemplari, nüüd on isegi menukitel 700. Aga trükkimine on järjest kallim, ma arvan, et paarkümmend protsenti on tõusnud viie aastaga. Varem ütlesime, et keskmine raamat ei tohiks olla üle 25 euro, aga nüüd on ikka üle 30, kui tahame, et ise ka sealt midagi saaksime.“ (uuringus osalenud kirjastamisettevõtte esindaja)

- Raamatute **jaemüük on koondunud kahe suure keti kätte**, mis vähendab mitmekesisust ja koondab raamatupoed pigem suurematesse linnadesse. Tõsi, neil kettidel on e-poed, mis teeb teosed kättesaadavaks ka kaugemal elavatele inimestele. Siiski ei ole posti teel tellimine võrreldav sellega, kui saab raamatuid enne sirvida ja selle põhjal poes ostuotsuse teha.

⁴⁵ Peegel, M. 11.08.2022 [Uue e-raamatukogu ootuses otsib riik viise, et autoreid paremini tasustada](#)

⁴⁶ Mutt, M. 09.01.2023 [Mihkel Mutt: marginaliseeruv eesti kirjandusilm](#) ja Hennoste, T. 02.02.2024 [Päästa eesti kirjandust ... - Sirp](#)

- **Suuremad raamatupoe ketid on ka kirjastajad.** Aastaid põhines Eesti kirjastamisturg partnerlusel: kirjastused kirjastasid raamatuid ja raamatupoed müüsid neid. Tänapäevaks on mõlemal suuremal raamatupoeketil – Apollol ja Rahva Raamatul – oma kirjastus. Kirjastused näevad seda ohuna, sest raamatupoodidel on otsene juurdepääs kauplustele ja vahenduskulud jäävad ära. Samuti on poodidel võimalik enda poolt kirjastatud raamatud väljapanekus esile tõsta. Seega tajuvad kirjastused, et poodidest kui senistest koostööpartneritest on saanud konkurendid. See aga muudab koostöö kehvemaks, kui mõlemad osapooled peavad paremaks oma plaane teise eest varjata ega soovi ühiselt analüüsida seniste tegevuste edukust. Poeketid seevastu leiavad, et kirjastused tegelevad ka ise jaemüügiga ning seega on igati õiglane, kui ka raamatupoed kirjastavad raamatuid, seda enam, et see pole siiski nende põhitegevus.⁴⁷
- **Väikeste kirjastuste ärimudel on kokku vajunud.** Kirjastajal tuleb katta keeleteoimetus, kujunduse ja trüki kulud, mis on pisut tõusnud, kuid samal ajal on raamatute läbimüük vähenenud. Lisaks tuleb autorile tasu maksta. Kui aga kulude katmiseks raamatu hinda tõsta, vähendab see veelgi läbimüüki. Edu sõltub sageli üksikute raamatute õnnestumisest, samas kui enamik väljaandeid ei pruugi katta isegi tootmiskulusid. See teeb väikeste kirjastuste majandamise keerukaks ja ettearvatuks. Kui mõnda aega saab tegutseda n-ö vana rasva pealt, siis pikemas plaanis pole see jätkusuutlik. Seega võib arvata, et lähiaastatel tuleb nii mõnelgi väiksemal kirjastusel oma tegevus lõpetada.
- **Lugemisharjumused on muutunud:** loetakse vähem raamatuid ning eriti noorte puhul on raamatutel raske konkureerida muu meelelahutusega, mis nõuab vähem süvenemist. Kui aga lapsest peale ei ole tekkinud lugemishuvi, on seda hiljem keeruline muuta.
- **Nooremad loevad üha enam teistes keeltes** ilmunud teoseid. Eriti noorte seas on märgata suundumust, kus eestikeelse kirjanduse lugemine väheneb ning üha enam **eelistatakse ingliskeelset kirjandust**. Lugemisharjumuse kujundamise seisukohast ei oma iseenesest tähtsust, mis keeles inimesed loevad, kuid eriti väikese rahvuse jaoks on oma keele säilimine oluline. Korrektses eesti keeles lugemine toetab eesti keele valdamist nii grammatika kui ka keele nüansirikkuse vaatenurgast.⁴⁸ Tihti on aga ingliskeelsed raamatud soodsamad ja jõuavad lugejateni oluliselt varem kui eestikeelsed tõlked. On ka neid, kes väidavad, et kaasaegsete raamatute tõlked kõlavad vahel eesti keeles kohmakalt ja seetõttu eelistatakse neid lugeda originaalkeeles. See kõik aga tähendab väiksemat nõudlust eesti kirjanike loomingu järele.
- **Puuduvad põhjalikumad uuringud inimeste (st noorte) lugemisharjumuste kohta.** Tihti levib suhtumine, et Eesti inimesed, eelkõige noored ei loe. Samas ei ole tegelikult põhjalikke uuringuid selle kohta, kas nt noored piirduvad vaid kohustusliku kirjandusega või loevad ka vabal ajal.⁴⁹
- **Raamatukogude komplekteerimiseelarved ei kasva proportsioonis raamatute hinnaga** ning seetõttu tuleb raamatukogudel piirata nii raamatute valikut kui eksemplaride arvu.

⁴⁷ Kultuur. Postimees 15.12.2017 [Rahva Raamat esitas Eesti Kirjastuste Liidu avaldusele vastulause](#)

⁴⁸ EKL [LOE RAAMATUID. LOE EESTI KEELES!](#)

⁴⁹ [Kas laps loeb? Lastekirjanduse eksperdid Eestist ja Soomest teavad vastust](#) 18.12.2023

8. Arenguprognosis

Riik näeb kirjanduse ja kirjastamise valdkonnas arenguvajadust eelkõige kahes suunas:

- **kirjanduse kättesaadavuse tagamine ja lugemishuvi suurendamine.** Kättesaadavuse tagamiseks tuleb suurendada raamatukogude teavikute osturaha, et tagada parem varustus, sh laste- ja noortekirjandusega. Samuti on olulised Eesti Lastekirjanduse Keskuse eestvedamisel läbiviidavad programmid, mis innustavad lapsi lugema. Vaja on tõsta ka autorihüviti, et toetada autoreid, kelle raamatuid loetakse – laenutushüvitisest peaks saama arvestatav sissetulekuallikas. Seejuures on oluline laiendada laenutushüvitise süsteemi ka e-raamatute autoritele.
- **Eesti kirjanduse rahvusvahelistumise jätkuv suurendamine.** Selleks on oluline osaleda messidel ja festivalidel, samuti tõlkijate koolitamine ja toetamine. Viimastel aastatel on Eesti kirjandust tutvustatud mitmel rahvusvahelistel üritustel, mis on andnud väärtuslikku nähtavust ja tunnustust. Sellele peab järgnema ka aktiivne müügitöö ja tõlkimise edendamine, et eesti kirjandus leiaks tee uutesse keeltesse ja kultuuriruumidesse.

Siiani on näha olnud **e- ja audioraamatute** valdkonna arengut, sh õppekirjanduse puhul. See jätkub kindlasti ka edaspidi. Valdkonna esindajate hinnangud tulevikuprognoside osas siiski erinevad: osa usub, et digitaalsete formaatide osakaal küll kasvab, kuid ei hakka traditsioonilise trükiformaadi üle domineerima. Teisalt leidub ka neid, kes prognoosivad, et juba lähiaastatel saavutavad e- ja audioraamatud turul võrdse positsiooni paberraamatutega.

Isekirjastamise osakaal eeldatavasti kasvab ja seda nii paber- kui ka e-raamatute puhul. Seda protsessi mõjutab kindlasti AI areng, mis võimaldab luua ja kohandada tekste kiiremalt kui kunagi varem. Seejuures tõstatuvad aga autoriõiguse teemad. Probleemiks jääb ka see, kuidas tagada isekirjastamise puhul kvaliteedikontroll. Üheks isekirjastamise osaks on koostööprojektid lugejatega ja ühisrahastused raamatute väljaandmiseks.

Kirjastusettevõtete hinnangul võib lähiaastatel toimuda **kirjastuste arvu vähenemine**, kuna turumaht on piiratud ja kõik tegutsevad ettevõtted ei pruugi suuta selles konkurentsipüsima jääda.

Lisa 1 – EMTAK 2008

58 Kirjastamine

581 Raamatu-, perioodika- jm kirjastamine

5811 Raamatukirjastamine

58111 Raamatukirjastamine

raamatute (ilu- ja erialakirjandus, tehnika- ja teaduskirjandus, lasteraamatud jne) kirjastamine paber kandjal, elektroonilises (nt CD-I) või audioformaadis vm andmekandjal ning online-kirjastamine brošüüride, infolehtede jms publikatsioonide kirjastamine paber kandjal, elektroonilises (nt CD-I) või audioformaadis vm andmekandjal ning online-kirjastamine

Siia ei kuulu:

reklaammaterjali kirjastamine, vt 58191

muusika ja noodilehtede kirjastamine, vt 59201

sõltumatute autorite tegevus, vt 90031

58112 Õpikute, sõnaraamatute jm teatmeteoste kirjastamine

õpikute kirjastamine paber kandjal, elektroonilises (nt CD-I) või audioformaadis vm andmekandjal ning online-kirjastamine

sõnaraamatute, entsüklopeediate jm teatmeteoste kirjastamine paber kandjal, elektroonilises (nt CD-I) või audioformaadis vm andmekandjal ning online-kirjastamine

atlaste ja maakaartide kirjastamine paber kandjal, elektroonilises (nt CD-I) või audioformaadis vm andmekandjal ning online-kirjastamine

Siia ei kuulu:

gloobuste tootmine, vt 32991

reklaammaterjali kirjastamine, vt 58191

muusika ja noodilehtede kirjastamine, vt 59201

sõltumatute autorite tegevus, vt 90031

5812 Kataloogide ja aadressiraamatute kirjastamine

58121 Kataloogide ja aadressiraamatute kirjastamine

aadressi- või telefoniraamatute kirjastamine paber kandjal, elektroonilises (nt CD-I) või audioformaadis vm andmekandjal ning online-kirjastamine

muude kataloogide ja kogumike (pretsedendiõigus, farmatseutilised kogumikud jms) kirjastamine paber kandjal, elektroonilises (nt CD-I) või audioformaadis vm andmekandjal ning online-kirjastamine

5813 Ajalehtede kirjastamine

58131 Ajalehtede kirjastamine

vähemalt neli korda nädalas ilmuvate ajalehtede (k.a reklaamilehed) kirjastamine paber kandjal, elektroonilises või audioformaadis ning online-kirjastamine ajalehtede reklaamipinna müük kirjastaja poolt

Siia ei kuulu:

uudisteagentuuride tegevus, vt 63911

digitaalsed arhiivid, vt 91011

reklaami vahendamine trüki- või elektroonilises meedias, vt 73121

5814 Ajakirjade jm perioodika kirjastamine

58141 Ajakirjade jm perioodika kirjastamine

vähem kui neli korda nädalas ilmuva perioodika jm ajakirjade kirjastamine paberkandjal, elektroonilises või audioformaadis ning online-kirjastamine
ajakirjade jm perioodika reklaamipinna müük kirjastaja poolt

Siia ei kuulu:

reklaami vahendamine trüki- või elektroonilises meedias, vt 73121

5819 Muu kirjastamine

58191 Muu kirjastamine

postkaartide, õnnitlus- jms kaartide, piltide, graafiliste lehtede, fotode, kleeppiltide, kalendrite jms kirjastamine paberkandjal ning elektrooniline ja online-kirjastamine
reklaammaterjali ja kaubakataloogide kirjastamine paberkandjal ning elektrooniline ja online kirjastamine
postmarkide, maksumärkide jms märkide, tempelpaberi, tšekiformularide, pangatähtede, aktsiatähtede, võlakirjade jms väärtpaberite kirjastamine paberkandjal ja elektrooniliselt
statistika jm informatsiooni online-kirjastamine

Siia ei kuulu:

reklaamilehtede kirjastamine, vt 58131

tarkvarateenuste ja -lahenduste osutamine ja haldamine online (rakendusmajutus ja -teenus), vt 63111